

נעימים אמריה

ממעיינותיו של הגאון החסיד רבי מיכאל אריה ראנד שליט"א

גליון ראש השנה תשפ"ז
שנת ה'תשפ"ז

ויהי נא אמרינו לרצון לפני אדון כל

לגולה עמוקות בדין

בריש ספר "חשבה לטובה" נדפסו מאמרים מכתב יד קדשו של מרן השפת אמת זי"ע ששמעם מאת הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע. דברים קצרים ותמציתיים. באחד מהם נאמר בהאי לישראל: "ופתחון פה למיחלים לך", כי במחשבה קל, אבל לפתוח פה לדבר קשה, והבקשה ליתן פתחון פה. עכלה"ק.

שכן בלבנו של אדם גועשת אהבה ודביקות להשי"ת, ולפיכך על הלב עצמו אין צורך לבקש כלל. עיקר הבקשה היא שנצליח לגלות את מסתרי הלב, להוציא את ה"מעמקים" מן הכח אל הפועל. "ופתחון פה" דייקא. להעלות לגלות ולהוציא מליבא לפומא...

והיום הקדוש הזה בראשית השנה, בו מתגלה מלכותו יתברך על הבריאה כולה בחידוש ובתחדשות, הוא הזמן לגילוי המעמקים. ממעמקים קראתיך ה'. "לגולה עמוקות בדין".

* * *

אחד מצדיקי הדורות אמר פעם בראש השנה, כי כשאמר "הבוחן ובדק גנזי נסתרות" ראה שהוציאו נשמות שהיו כבר שלוש מאות שנה בגן עדן לדון אותם מחדש. לבחון ולבדוק שוב את גנזי נסתרות לבם.

אין ספק שהמדובר הוא ב"דקי דקות". אולם לאנשים כערכנו, עיקר פירוש "הבוחן ובדק גנזי נסתרות" הוא להיפך. שהקב"ה בודק ובוחן ביום הדין את גנזי נסתרות לבנו לטובה. שכן לפניו יתברך גלוי וידוע ש"רצוננו לעשות רצונך", וגם אם חטאנו ונפלנו להיכן שנפלנו, הרי שבבדיקת ובחינת גנזי נסתרות לבנו ימצא לב בוער בתשוקה תמידית לעשיית רצוננו יתברך. בבדיקת גנזי נסתרות לבנו ימצא שישנם "רמזים" רבים אשר חפצנו וחשקנו להביאם לידי גמר – ולא עלה בידנו.

והרי "לית רעותא טבא דיתאביד מקמי מלכא קדישא" (זה"ק תרומה ק, ב). כל רצון והרהור טוב שעלה בלבנו של איש ישראל, אף על גב דלא יכיל למעבד לון, אפילו כאשר לא הצליח להביאו לידי גמר, שמור וחשוב הוא לפניו יתברך ולא נאבד חלילה. וכפי שנאמר בדניאל (ב, כב) "הוא גליא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוקא ונהורא עמה שרא". מהו "עמיקתא"? מפרש השפתי צדיק (פרשת בראשית אות י'): "שיש רשע שלוחם נגד יצרו, אך אינו יכול לעמוד נגדו, מכל מקום היגיעה לא נאבד. זהו עמיקתא". המעמקים. התשוקות שבבית האסורין...

והוא מסיים שם: "אולי זהו כוונת הפייטן: לגולה עמוקות בדין. לטובה. שמגלה עמוקות המלחמה שהיה בינו לבין יצרו". שכן הכל שמור ורשום שם. כל מעמקי ו"רמזי" הלב. כל המלחמות. כל התשוקות, כל הרצונות שלא הצליחו להגיע לידי גמר. הכל גלוי לפניו יתברך, והוא מגלה זאת לעין כל ביום הדין. "לגולה עמוקות בדין".

וזאת תקוותינו על העבר ועל העתיד. על העבר – שיבוא לפניו יתברך ביום זה כל רסיסי לבנו השבור. כל ניצוצות הקדושה שניצצו בו במשך השנה. כל המחשבות והרהורים הטובים שחפצנו וחשקנו וייחלנו ולא הבאנום לידי גמר. ועל העתיד – שנזכה בשנה הבאה להוציא את ה"מעמקים" הללו, את "רמזי הלב", מן הכח אל הפועל. "ופתחון פה" דייקא. להעלות לגלות ולהביא מליבא לפומא...

"כי בתוך פנימיות של כל אחד ואחד מישראל שוכן רצון ה', כמו שנאמר (נחמיה א, יא) עבדך החפצים ליראה את שמך, ועיקר התפילה היא שיצא רצון הפנימי להתגלות בפועל על איבריו של אדם. ועל זה נתקן לומר: לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל, כלומר: שיצא להתגלות הרצון הפנימי הטמיר ונעלם בתוך תוכו של כל אחד ואחד מישראל כו'. וזהו ממעמקים קראתיך ה' (אזור אליהו מהרה"ק רבי אליהו מויסקי זי"ע, מתלמידי קאצק, ריש פרשת ויגש).

* * *

אלו הם ה"רמזים" אשר מרמזין לנו בליל ראש השנה. סימנים הם לרצוננו האמיתי. "רצוננו לראות את מלכנו". תקוותנו וציפיותנו כי יצא "ההוא טמיר ונעלם" מבית האסורין, ונוכל בהאי שנת – פן אַזמְרָה שְׁמֶךָ לַעַד" לפ"ק – להביא את ה"מעמקים" שבלבנו, את גנזי הנסתרות, לידי גילוי. "לגולה עמוקות. פתחון פה". אמן כן יאמר ה'.

לשנה טובה נכתב ונחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום

מרן השפת אמת זי"ע מכנה את ה"סימנים" של ליל ראש השנה בשם "רמזים", והוא מבאר את טעמם: "כי בראש השנה אין מבקשין על עניני עולם הזה, כמו שאיתא בזוה"ק ותיקונים (תיקון ו' כב, א), רק לבקש על מלכות שמים, תן פחדך, ותמלך כו'. ויש לומר דלכך מרמזין על צרכי עולם הזה, שהם באמת רק רמזים להוציא מכל ענין רמזא דחכמתא לעבודת השי"ת, ובאופן כזה שיהיה רק לסימן ולרמז רשאיין לבקש, שכן רצוננו יתברך, שעל זה נברא" (שפת אמת' ריש מאמרי ר"ה).

יתכן לבאר באופן נוסף את מהות ה"רמזים" הללו, על פי מאמר יקר מאת הרה"ק רבי שרגא פייבל מגריצא זי"ע שהביא נכדו הרה"ק מאלכסנדר זי"ע בישיבת ישראל ריש פרשת דברים. את דבריו הוא מבסס על לשונו של רש"י הקדוש שם כי משה רבינו הוכיח את בני ישראל ב"רמז" מפני כבודם, והוא עמל לבאר את סודו של ה"רמז".

וכה לשון קדשו: "שידוע שיש באדם מחשבה דיבור ומעשה, ובמחשבה יש שתי בחינות: א) מחשבה שלא באה עדיין להתפשטות, והיא נקראת חכמה, שלא באה עדיין להתפשטות רק נפלה והתנוצצה בהרהור כרגע במוחו, וטרם התפשטותה בלב בכל אופניה נאבדה ממנו. ב) מחשבה שבאה להתפשטות, והיא קרויה בינה, שמוציאה את המחשבה מהעלם שבמוחו לגילוי, כי בינה היא גילוי דחכמה".

"והרהור ומחשבה שלא באה עדיין לגילוי יש בכל אדם בטוב וברע חס ושלום. בטוב – שנפל הרהור קדושה ותשובה ונסתלק מיד בהעלמה, שלא הוציא אותו מן ההעלם אל ההתפשטות והפועל. ולרע – כשנפל חלילה איזה הרהור ומחשבה רעה, ונאבד כרגע מבלי שנזכר לעשות עליו תשובה".

משה רבינו הוכיח את בני ישראל על ה"רמזים" הללו. היינו שהעלה את המחשבות והרהורים הטובים שהתנוצצו כמו רגע במחשבתו והביאם לידי גילוי מן הכח אל הפועל, וכמו כן העלה את המחשבות והרהורים הרעים שהתנוצצו בדעתו והביאם לידי הרגשה, כדי שירגישו בהם בני ישראל וישבו עליהם בתשובה שלימה. זוהי כוונת רש"י שהוכיח ב"רמז", היינו ש"העלה אצלם את המחשבות מההעלם אל הגילוי כדי שירגישו בהרהורים דקים כאלו". עכדה"ק.

למדנו אפוא כי בכל אדם מישראל מצויים "רמזים" הטמונים בקרבו. "רמזים" אשר נובעים בקרב איש וְלֵב עֲמוֹק אֶךְ עֲדִיין לא יצאו מן ההעלם אל הגילוי. מן הכח אל הפועל. שכן לבו של איש ישראל מלא בתשוקה עזה לעשות את רצוננו יתברך, אלא שהגילוי וההוצאה לפועל קשה עליו, וכתפילתו הנודעת של רבי אלכסנדר (ברכות ז, א): "רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב (שאין אנו עושים רצונך), שאור שבעיסה (יצר הרע שבלבנו המחמיצנו. רש"י) ושיעבוד מלכויות".

ואמנם בראש השנה ניתן כח מיוחד לגלות את מטמוני הלב של כל איש ישראל, ולהביאם לידי גילוי. "בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין (ר"ה י, ב) – היא גאולת הנפש לצאת משיעבוד הגוף" (שפת אמת' מאמרי ר"ה תרנ"ו בשם זקנו החידושי הרי"מ זי"ע), כי "יוסף" היא הנקודה הפנימית שבכל אחד מישראל, ומצויה היא בבית האסורין, היינו ש"שאר הרצונות שבאדם מבלבלין ומסתירין זאת הנקודה שלא תתפשט ותתרחב", וממילא נשארת היא טמונה וחבויה במעמקי הלב בלא יכולת לבוא לידי גילוי. אולם בראש השנה, יום גילוי מלכותו יתברך בעולם, יצא יוסף מבית האסורין. כלומר: בכוחו של יום לגלות ולהוציא את מעמקי הלב של כל איש ישראל, את "רמזי הלב", מן הכח אל הפועל (שם 'ליקוטים' ד"ה ב"ה יצא יוסף).

את ה"רמזים" הללו מרמזין לנו בליל ראש השנה. עשיית ה"סימנים" וה"רמזים" מטרתם לבקש רחמים מלפניו יתברך שנזכה לגלות ולהוציא מן הכח אל הפועל את ה"רמזים" הדקים המצויים בלבנו. את הטובים שבהם – להביאם לידי גילוי והוצאה לפועל, ואת הרעים שבהם – לגרשם ולהוציאם כליל מתוכי הלב, עד שישאר הלב זך ונקי מכל תערובת זרה חלילה. "שיכרתו שונאינו – הם העוונות שונאי הנפש" (מאירי' הוריות יב, א), ולעומת זאת "שירבו זכויותינו", כלומר: ש"הנקודה הטובה הנשרשת בלב כל נפש ישראל תתרבה ותתפשט, כענין הזריעה והנטיעה אשר מנקודת גרעין אחד נעשה צמיחה בהתפשטות הריבוי עד אין שיעור" (תורת אמת' מהרה"ק רבי לייבל אייגר זי"ע מאמרי ר"ה תרמ"ב ד"ה שירבו).

* * *

פולמוס תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת

לא ביצע שוב את תקיעת השופר בשבת, בראותו שהציבור אינו נוהג אחריו.

"ושמעתי מהרב ר' אליהו מרדכי אייזנשטיין ז"ל, סופר ונאמן מרא דאתרא חו"ה הגר"ר שמואל סלנט זצ"ל, שהגרש"ס אמר בשנה ההיא, כי אף אמנם ודאי אינו מורה להלכה לתקוע, ומי אשר ישאל את פיו יאמר לו לא לעשות כן, אבל עם כל זה גם לא יערער ולא ימנע את אלה שילכו בלי שאלת פיו לשמוע התקיעות."

כעבור למעלה מעשרים שנה, בשנת תרס"ד - קודם שנת תרס"ה שחל בה ר"ה בשבת, החל שוב הגרע"י שלינגר ז"ל לעורר אודות הענין. וזה מספר שם הגר"מ טוקוצ'ינסקי ז"ל: בקיץ תרס"ד, כשהבאתי את לוח דיני ומנהגי ארץ ישראל לשנת תרס"ה אל הגר"ר אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל [המכונה "האדר"ת"], נאנח אז ואמר: **חבל שר"ה הבא תרס"ה חל בשבת - ומי יודע אם אזכה עוד לשמוע קול שופר דאורייתא** [הוא הרגיש את עצמו חלש ואמנם שבק חיים לכל חי בג' אדר"ת תרס"ה], והוסיף לאמר אלי בזה הלשון: **אילו היה הרב רבי עקיבא יוסף עושה מעשה בר"ה הבא לתקוע בשבת - הייתי הולך ועומד אחורי הכותל לשמוע קול שופר** [ולא עוד, אלא ששלח אל הגר"ר לייב דין ז"ל שיכין עצמו לבוא אם יזמינוהו להיות נוכח בתקיעות בשבת (תולדות הגרע"י ז"ל בתורת יחיאל ח"א עמ' מא)].

הגרע"י ז"ל עצמו מספר בשנה שאחרי - קודם שנת תרס"ו שאף בה חל ר"ה בשבת, בקובץ "תל תלפיות" (חלק י"ט סי' צט): "בשנה העברה כבר היינו מוכנים לתקוע שלושים קולות בשעת מנחה, על פי פקודת הגאון הגדול מעוז ומגדל וכו' הרב האדר"ת רב דפעה"ק ת"ו זצ"ל [ובפירוש שמענו מפיו הקדוש: מי יודע אם ושמע עוד קול שופר בחיים כו'], וכפי הנשמע היה בעצה אחת עם הגאון בעל שדה-חמד רב דחברון זצ"ל, ואין אחד מן הגדולים שליט"א פה אשר היה כנגד. ורק שוב נתעורר קנאות מן הצד, על ידי רב אחד כו', עד שהיה לפחד שלא יצא מחלוקת בר"ה רח"ל, בהיות כן חזרונו מן הדרך, כי גדול השלום, בפרט בר"ה."

"וצער הגדול אשר עבר עלינו בשנה שעבר אי אפשר לשער, הן אשר נעדרו אלו גדולי עולם זצ"ל (השד"ח כ"ד כסליו תרס"ה והאדר"ת בג' אדר"ת תרס"ה) כו', ואף מן אלו כמה אלפים נפשות נקיים ילדים בלא טעם חטא אשר בירושלים עיה"ק נעדרו בהאי שתא וחיים לנו שבקי. ואשר הנוגע למעמד בחו"ל מן צרות רוסיה הנהרגין ועודדים וצער אבות עם בנים ועגונות אלמנות ויתומים כו', וכן בתימן צרות כאלו רח"ל."

ולכן הוא קורא לרבנים ומורי ההוראה שייסכימו עמו לתקוע בשופר בר"ה של השנה הבאה תרס"ו שחל בשבת, ומוסיף כי "הגאון מהור"ר שמואל סלנט נ"י אמר אלי כמה פעמים, שהוא מוכן ומזומן לילך אל התקיעות. אך להשתדל על זה ולהשקיע מחלוקות - אי אפשר לו לפי שעה."

הוא גם מביא עדות מפתיעה, כי הגה"ק רבי אברהם שאג זצ"ל בהיותו אב"ד קוברנסדארף "היה לומד הסוגיא דשמא יעבינו קודם ר"ה בעיון עם תלמידי הישיבה, ואותה שנה היה ר"ה חל בשבת, ואמר לתלמידיו כי על פי הלכה צריכין לתקוע, אמנם לעשות כן בפרהסיא היה לו מורא כו', ועל כן ציוו להם ליקח גברי שהוא יקח את השופר ולטלטלו ולהוליכו דרך רשות הרבים, והוא ותלמידיו הלכו אתו ליער אחד ושם תקעו" (תל תלפיות' חלק טז בא תרס"ח).

כסופו של דבר לא עלה בידו של הגרע"י שלינגר ז"ל לחדש תקיעת שופר בשבת, אחרי גם שכל רבני התפוצות לא הסכימו בשום אופן לזוז מההלכה הפסוקה ופסוקה בישראל (בקובצי' תל תלפיות' של השנים ההם נדפסו הרבה תשובות מרבני ישראל שהזהירו שלא לשנות מההלכה לתקוע בשבת). ועם פטירתו בא' אייר תרפ"ב שקט הענין, ולא שמענו על עוד מי שניסה לעורר על כך.

[סיפור נאה שמעתי מהגה"צ רבי צבי חשין שליט"א בשם זקני ירושלים: כי לילה אחד נתנוכח הגרע"י ז"ל שעות ארוכות עם הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד ז"ל אודות חפצו לתקוע בשבת, והיה למחרת הגיע אל הגר"ח ז"ל וסיפר לו בשמחה כי לאחר גמר הויכוח שבניהם נגלה אליו אליהו הנביא ואמר לו שהצדק עמו וצריך אכן לתקוע בשבת. נענה רבי יוסף חיים לעומתו ואמר: איני מבין, הלא אתה סבור הייתי גם אמש שצריך לתקוע בשבת, ואילו אני הייתי זה שסבבו שראשון לתקוע, ואם כן כשחפץ אליהו הנביא להתיר, למי זקוק הוא לבוא, אלי או אליך? יבוא נא אלי ואשמע מה בפיו...]

והיה רצון מלפניו יתברך לכוון את בית חיינו ולהשיב את שכירתו בתוכנו, ושם נעבדנו ביראה ונתקע בשופר גם בשבת כמצווה עליו, ואמן ואמן.

"אמרו עליו על רב אלפס ז"ל שהיה תוקע בר"ה שחל להיות בשבת" (ראש"י ר"ה ריש פ"ד). דהנה בריש פרק רביעי דראש השנה תנן: "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה [גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבינו ארבע אמות ברשות הרבים (גמרא שם)] ובמקדש לא גזור, דאין איסור שבות דרבנן במקדש (רש"י)]. משחורב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין, אמר רבי אלעזר: לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד."

וכמה דעות נאמרו בראשונים במחלוקת חכמים ורבי אלעזר - ונכתבו דעותיהם בקיצור נמרץ הגם שמסתעפים פארותיהם הרבה:

דעת רש"י ודעימיה דלרבי אלעזר לא הותרה תקיעת שופר אלא בסנהדרי גדולה בלבד, ולחכמים הותרה גם בסנהדרי קטנה של כ"ג דיינים סמוכים. דעת הרמב"ם (פ"ב משופר הלכה ה'-) ודעימיה דלחכמים הותרה גם בבית דין של ג' דיינים סמוכים ובלבד שיהיו השלושה הללו מכלל הסנהדרין הגדולה. ואילו דעת הרי"ף דלחכמים הותרה גם בבית דין של ג' דיינים אפילו שאינם סמוכים.

והא"ל לשון הרמב"ן בדרשתו לראש השנה (כתבי הרמב"ן ח"א עמ' רמה): "ורבינו יצחק אלפסי בעל ההלכות היה סובר דלרבנן בפני כל בית דין תוקעין, ולא בעינן מומחין סמוכין, אלא כל שהוא בית דין לעירו קאמר, דהא איכא אימת בית דין (=וולא אתי להעביר ד"א בהר"י) כו', ולפיכך היו תוקעין לפני כל ימיו בר"ה שחל להיות בשבת, וכך קיבלנו מפי קנני ספרד אנשי מקומו, וכך כתבו מקצת תלמידיו בתשובות שאלות."

כעין זה כתב גם הר"ן (ת, א מדה"ו): "ונראה מהרב אלפסי ז"ל כו' שהוא סובר דלא בעינן בית דין סמוך כו'. ועל זה היה סומך לעשות מעשה בדבר, שהיו תוקעין בבית דין בר"ה שחל להיות בשבת. ומיהו משמע דנהי דלא בעינן בית דין של כ"ג, או סמוך, בית דין קבוע מיהא בעינן. וזהו גם בראש"ש (שם): "אמרו עליו על רב אלפס ז"ל שהיה תוקע בר"ה שחל להיות בשבת כו', והוא היה מפרש 'כל מקום שיש בו בית דין' לאו דוקא סנהדרין, אלא בית דין מופלג וגדול בדורו."

ולשון רבינו החינוך (מצוה תה): "ואני שמעתי שהרב רבי יצחק אלפסי ז"ל היה תוקע שופר בישיבתו בשבת."

אולם לא פשטה הוראת הרי"ף כלל, עד שגם תלמידיו "לא נהגו אחריו לעשות כן" (ראש"ש שם), "שכל המפרשים פירשו 'בית דין' של כ"ג שנה סנהדרי קטנה" (טור סי' תפחה), ולפיכך "לא סמכו העולם על זה - ואין מקום בעולם שיתקעו בשבת" (רמב"ן שם), "ולא מצינו מי שנהוג כמוהו בשום מקום מירושלם" (ריטב"א כט, ב שם). "לא אשכחן דזכתא בעולם דתוקעין בה ביו"ט של ר"ה בשבת" (רבינו מנוח פ"ב משופר ה"ט, אך כתב שהרב בעל הענין הכי חכם שבא מדמשק "שראה שהיו תוקעין ביו"ט של ר"ה בשבת"). וכך נתפשטה ההוראה בישראל שאין תוקעין בר"ה שחל בשבת אפילו בפני בית דין קבוע ומופלג וגדול בדורו.

* * *

בשנת תרמ"א - קודם שנת תרמ"ב שחל בה ר"ה בשבת - החל הגר"ר עקיבא יוסף שלינגר ז"ל, אשר כידוע דרכו בסופה ובסערה, להרעיש את העולם בהיתר לתקוע בר"ה שחל בשבת. הוא כתב קונטרס מיוחד ובו הרחיב לבאר את דעתו בי"ג עיקרים. תמציתו של הקונטרס נדפס על ידו לימים בקובץ "תל תלפיות" (חלק י"ט סי' צט; חלק י"ט סי' לא), ובין הדברים טוען כי הרמב"ם מודה אף הוא להר"ף, ובפרט בירושלים יש להתיר הדבר לשיטת הרמב"ם הנודעת שירושלים דינה כמקדש, ובפרט שכתבו הראשונים דליכא רשות הרבים בזמן הזה ואם כן בטלה הגזירה (ונקודה זו עורר גם הביאור הלכה בסי' שמה סעי' ז' ד"ה שאין ששים), והוא מציע לצרף כ"ג דיינים לבית דין אחד ולתקוע שם כו'.

בספר עיר הקודש והמקדש מהגר"ר יחיאל מיכל טוקוצ'ינסקי ז"ל (ח"ג פ"ב) מספר על כך: "ויהי בשנת תרמ"א הוציא על זה קונטרס מיוחד, בו ביאר כל טענותיו ונימוקיו לקיים התקיעה בשבת, ועשה תעמולה גדולה בין רבנים ותלמידי-חכמים, עד שנצטרפו אליו כמה רבנים וחכמים בירושלים והתעתדו לתקיעת השופר בר"ה תרמ"ב שחל להיות בשבת. ובעתה היה להכניף כ"ג רבנים שהיו נוכחים בשעת התקיעה - דוגמת סנהדרי קטנה שיהא נקרא בית דין חשוב. וכמעט שהשיג מטרות. אולם בהגיע ערב ר"ה נשמטו רובם והתחמקו, כי פחדו לעשות מעשה כזה נגד רוב רבותינו הפוסקים ונגד מנהג ישראל, ונשארו עמו רק יחידים, והשמיע קול שופר באופן ובמקום צנוע. ומאז

שמחה בראש השנה

ראש השנה, הגם שהוא יום הדין, מכל מקום נמשך ממנו קדושה וטהרה על כל ימות השנה, כאשר הוא ראשית ותחילת השנה כו', וזכורני ובודאי יש שמחה גם כן. וזכורני כד הוינא טליא הייתי תמיד מתמה עצמי על כבוד הרה"ק אאמו"ר (המגיד מקאז'ניץ) **צלה"ה שבראש השנה היה שמח למאוד**, ולכאורה ביום ההוא לשמחה מה זו עושה? אמנם הוא הדבר אשר דיברנו: מחמת שהוא ראשית השנה, יורד בו קדושה וטהרה וכל טוב לכל ימי השנה.

הרה"ק רבי משה אליקים בריעה מקאז'ניץ זי"ע "דעת משה" מאמרי ר"ח אלול (ד"ה איתא בילקוט)

רבינו (הגה"ק רבי חיים מוואלז'ין זלה"ה) שמח למאוד בעת תקיעת שופר, כי אמר שצריך להיות ברוב שמחה וחדוה, כדוגמת המדינה ביום שממליכים מלך ומעטרים אותו, כן אנחנו בתקיעת שופר ממליכים להקב"ה בכל עולמות, שאנחנו עמו.

"כתר ראש" אות קד

בראש השנה מקבלים מלכות שמים, וצריך להיות בשמחה, כמו שאיתא (שבת קל, א) "כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה עדיין עושין בשמחה". וכפי השמחה בראש השנה בקבלת מלכותו יתברך שמו, כן מתקיים כל ימי השנה.

"שפת אמת" מאמרי ר"ה תרס"א

תקיעת שופר במקדש

ובדוחק יש ליישב גם בסגנון אחר, דלעולם לא היו תוקעין אלא מחובת הקרבנות, אלא ששאלת הגמרא היא דכיון שהיו שם רבים מישראל, מסתמא היו ביניהם כאלו שכיוונו לצאת בתקיעות אלו את מצות שופר דראש השנה, ומסתמא גם התוקעים היו מכוונים לבם להוציא את החפץ בכך, ואהא מקשי ד"תרי קלי מי משתמע", ואיך יצאו ידי חובה בקולות הללו. ודוחק.

* * *

ג' ולענ"ד מהמשך לשון הגמרא "לא היו נוהגים כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד", מוכח להדיא דחובת התקיעה במקדש היא מצד מצות שופר דר"ה, ותקיעה זו מקומה לפני המלך ה' - דהיינו בכל שטח הר הבית. דאילו מחובת הקרבנות היא, מאי שייכי לזה שערי מזרח ובהר הבית (ולרש"י: עזרת נשים), הא בודאי חצוצרות דקרבנות בעזרה הם ולא במקומות הללו.

ולפי זה רק לגבי שופר דר"ה נתחדש לצרף לו חצוצרות ולקיים בשניהם בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', אבל בחצוצרות דקרבנות ר"ה לא בעינן לצרף להם שופר ולתקוע בשניהם, כי שני ענינים נפרדים הם. חובת שופר דר"ה הוא בכל שטח הר הבית ובצירוף חצוצרות, וחובת חצוצרות הקרבן דר"ה הוא בעזרה בלבד ובחצוצרות בלבד, כדכתיב ובימים שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדישיכם ותקעתם בפחצצות וקול שופר.

ואם תאמר, מפני מה לא יתקעו על הקרבן אלא בחצוצרות בלבד, והא כתיב במקדש בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' - דבעינן לצרף שניהם יחד. אל תתמה בדבר, שכן במשנה דתמיד (לג, ב) לא נזכרו אלא חצוצרות בלבד: "שני כהנים עומדין על שולחן החלבין ושתי חצוצרות בידם - תקעו והריעו ותקעו", וגם הרמב"ם לא הזכיר דין צירוף שופר וחצוצרות על הקרבנות - כפי שהזכיר לענין ר"ה ותעניות במקדש, הרי שכללה היתה בידו חז"ל שלא נאמר בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' אלא לענין שופר דר"ה (לצרף חצוצרות עמו) ולענין חצוצרות דתעניות (לצרף שופר עמהם). ובאמת המנחת חינוך (מצוה שפד אות ד') תמה בזה והניח הדבר בקושיה, אולם השפת אמת (ר"ה כו, ב ד"ה במשנה שופר מאריך) מבאר הענין היטב, דכיון דכתיב בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לא בעינן לצרף שופר וחצוצרות אלא היכא דנאמר בכתוב לשון תרועה, והיינו בר"ה דכתיב יום תרועה, ובעת צרה ובתעניות דכתיב (בהעלותך י, ט) והרעתם בפחצצות, אולם בקרבנות שלא נאמר בהם לשון תרועה - אלא ותקעתם בפחצצות, לא בעינן לצרף שופר וחצוצרות יחדיו.

ומעתה נראה כדברינו, כי רק התקיעה שהיא מחובת שופר דר"ה היתה בצירוף שופר וחצוצרות, ומקומה בכל שטח הר הבית, דכולו לפני המלך ה' הוא (עי' טו"א ר"ה שם), אבל התקיעה שהיא מחובת הקרבן דר"ה לא היתה אלא בחצוצרות בלבד ובעזרה בלבד. ועל כל פנים מוכח שאין חובת התקיעה בצירוף שופר וחצוצרות מדין הקרבנות, דאם כן לא היתה נוהגת בשערי מזרח ובהר הבית - אלא בעזרה בלבד. ודו"ק.

* * *

עבודת הקרבנות. דהא קיימא לן דבעינן לתקוע בחצוצרות בעת הקרבת קרבנות הציבור, כדכתיב (בהעלותך י, י) ובימים שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדישיכם ותקעתם בפחצצות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם, "ואף על פי שהזכיר הכתוב ביום שמחה ומועד וראש חודש, לאו דוקא, דבכל יום היו תוקעין במקדש בחצוצרות על הקרבן" (לשון החינוך מצוה שפד), ונתחדש הכא דביו"ט של ראש השנה בעינן לצרף שופר לחצוצרות ולתקוע בשניהם יחד. עד כאן נוכח ספיקו של הגר"י קלמס ז"ל.

והנה להצד שהתקיעה במקדש היא מחובת תקיעת שופר דר"ה, נמצא איפוא כי החידוש הוא החצוצרות דבעינן לצרף לשופר, ואילו להצד שהתקיעה במקדש היא מחובת הקרבנות, נמצא איפוא כי החידוש הוא השופר דבעינן לצרף לחצוצרות.

* * *

ב' ולכאורה מקושיית הגמרא דמקשי "ותרי קלי מי משתמע", מוכח דפשיטא לן דבעינן לשמוע השופר וחצוצרות. ובשלמא אי חובת התקיעה במקדש היא מצד קיום שופר דר"ה, יש לומר דסבירא ליה להגמרא דכשם שמצות שופר הוא בשמיעה דייקא כדעת רוב הראשונים (הובאו ביה"א יוסף ריש ס' תקפה), הוא הדין במקום שהזקיק הכתוב לצרף חצוצרות לשופר, גם החצוצרות הם בחובת שמיעה, ושפיר מקשי הגמרא איך נשמעין שניהם יחדיו - הרי איכא חובת שמיעה בשניהם.

וגם יש לומר, דאין הכי נמי דבחצוצרות ליכא דין שמיעה, אך עכ"פ בשופר איכא דין שמיעה, וכיון דתרי קלי לא משתמע, מקשי הגמרא שפיר איך ישמע קול השופר מבין החצוצרות (ראה: טורי אבן, ערוך לנר, ושפת אמת שם).

אבל על הצד דחובת התקיעה במקדש היא מחובת הקרבנות, מאי קושיא "ותרי קלי מי משתמע", וכי איכא בחצוצרות דקרבנות דין שמיעה? ותקעתם בפחצצות כתיב! וממילא גם השופר המצורף להם בר"ה לית ביה חובת שמיעה - אלא תקיעה בלבד, כדכתיב בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'. ואם כן מה מקשי הגמרא.

אמנם ראיתי במנחת חינוך (מצוה שפד אות ט') שכתב בהאי לישנא: "ועיין בר"מ פ"א משופר ה"א שכתב דמצות עשה לשמוע קול שופר כו', וכאן כתב (=החינוך) דחייבים לתקוע בחצוצרות במקדש, וגם הר"מ בריש הלכות תענית כתב דמצוה להריע בחצוצרות על כל צרה, ולא כתב לשמוע. וצ"ע אם כל ישראל במקדש (=בעת שתוקעין בחצוצרות על הקרבנות), או בתענית (=שמריעין בחצוצרות על הצרה), מחויבים כל אחד לשמוע, או לא - דמצוה רק לתקוע כו'. ובאתי רק לעורר".

והיינו שיש מקום להסתפק דגם בחצוצרות דעלמא, דקרבנות ודעתניות, איכא חובת שמיעה. דבאמת, הרי גם בראש השנה לא נאמר בתורה אלא תרועה, ואפילו הכי קיבלו חז"ל דהמצוה בשמיעה, ואם כן יתכן דהוא הדין בחצוצרות דקרבנות ותעניות שהמצוה היא בשמיעה דייקא.

ומעתה יתכן דלעולם חובת התקיעה במקדש הוא מחובת הקרבנות, ואפ"ה מקשי הגמרא "ותרי קלי מי משתמע", כיון דבכל החצוצרות, דמקדש ודעתנית, איכא בהו חובת שמיעה.

לגבי תקיעת שופר במקדש תנן (ר"ה כו, ב): "שופר של ראש השנה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב (שלא במקום הנחת פה. גמרא), ושתי חצוצרות מן הצדדים (ושלשה המהלכין בדרך, גדול באמצע. ר"ן), שופר מאריך וחצוצרות מקצרות (לאחר שהחצוצרות פוסקין תקיעתן, נשמע קול השופר. רש"י), שמצות היום בשופר" [והמשך המשנה: "ובתעניות בשל זכרים כפופין ופיהן מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע, שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות"].

ובגמרא שם (כו, א) מקשי איך נשמעים תרי קלי יחדיו - של השופר ושל החצוצרות, והא תרי קלי לא משתמע, כדתניא "זכור ושמו בדבור אחד נאמר, מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע", ולמסקנא תירצו דתרי קלי חביבי דנפקי מתרי גברי משתמע שפיר.

ובהמשך הסוגיא שם: "רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא כמתניתין (בחצוצרות ושופר), אמר ליה רבא: לא אמרו אלא במקדש. תניא נמי הכי, במה דברים אמורים במקדש, אבל בגבולין, מקום שיש חצוצרות (כגון תעניות) אין שופר, מקום שיש שופר (כגון ראש השנה ויובלות) אין חצוצרות. וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני (כמשנתנו שופר וחצוצרות), וכשבא דבר אצל חכמים אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד (חזא מילתא היא: בשערי מזרח בהר הבית, ויש אומרים: בשערי מזרח - בעזרת נשים. רש"י). אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי, מאי קראה, דכתיב (תהלים צח, ו) בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר, אבל בעלמא לא".

* * *

א' בספר מקראי קודש מהגר"ר צבי פסח פראנק ז"ל (ר"ה ס' לד) מביא בשם הגר"י יעקב קלמס ז"ל ממוסקובה, שיש להסתפק אם צירוף שופר וחצוצרות במקדש הוא משום שכן הוא אופן קיום מצות תקיעת שופר במקדש, והיינו שבפסוק בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' נתחדשו שני ענינים: (א) שצריכין לקיים מצות תקיעת שופר דר"ה במקדש (ב) שבתקיעות דמקדש בעינן לצרף חצוצרות לשופר לתקוע בשניהם יחדיו. "וכשם שבמצות לולב יש שתי מצוות: האחת - ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' שהיא מצות עשה לגבולין, והשניה - ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבועת ימים שהיא מצות עשה למקדש, ודיניהם חלוקים: דבגבולין אינה נוהגת אלא ביום הראשון בלבד ובמקדש נוהגת כל ימי החג. כך במצות שופר יש שתי מצוות ודיניהם חלוקים: בגבולין - רק בשופר ולא בחצוצרות, ובמקדש - בשניהם יחד, גם בשופר וגם בחצוצרות. אלא שבלולב הוא מן התורה (לחלק בין המקדש לגבולין), ובשופר הוא מדברי קבלה, מהכתוב בפחצצות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'".

וגם יש לומר, דלא שנתחדש שצריכין באופן חיובי לקיים מצות תקיעת שופר במקדש, אלא שאם באין לקיים מצוה זו במקדש באופן קיומי, בעינן לצרף חצוצרות לשופר ולתקוע בשניהם יחדיו.

או דיילמא דצירוף שופר וחצוצרות במקדש אינו כלל מצד קיום מצות תקיעת שופר, ולעולם ליכא מצוה מיוחדת - חיובית או קיומית - לקיים שופר דר"ה במקדש, אלא שהוא מדיני

תקיעת שופר במקדש

המשך

הערה ל"בעלי תקיעה"

נודע ומפורסם כי להלכה קיימא לן שמצות שופר אין מקיימין אותה בתקיעה, אלא בשמיעה דוקא. ולכן נוסח הברכה היא **"לשמוע"** קול שופר, ולא **"לתקוע"** בשופר. וכפי שכתבו הפוסקים (סי' תקפה סעי' ב').

והנה כל העם יודעין היטב ענין זה ומכוונים את לבם לשמיעת קול השופר כדבעי, אולם הנבחר להיות **"בעל תוקע"**, בדרך כלל משים את דעתו ואת כוחותיו וכוונותיו שתעלה התקיעה כדבעי, וכל כך עסוק בענין זה עד ששוכח שגם הוא אינו יוצא ידי חובתו בתקיעה שתוקע אלא בשמיעה דוקא.

ולכן יש להזהיר ולעורר את ה"בעל תוקע" דבכל אתר ואתר, שיזכור וידע שגם הוא אינו יוצא ידי חובתו בעצם התקיעה – רק בשמיעת הקול דייקא, ויעורר את דעתו וכוונתו לכוון לצאת אף הוא ידי חובה בשמיעת הקול היוצא מתקיעתו.

(חיובית או קיומית כפי שהסתפקנו לעיל) בעינן לצרף חצוצרות לשופר – ובשניהם יחדיו להריע לפני המלך ה'. ואין המצוה מוגבלת לעזרה בלבד, אלא נוהגת היא בכל הר הבית ובשערי העזרה (וכדלעיל אות ג').

ומסתמא נוסח הברכה במקדש היה **"לשמוע קול שופר וחצוצרות"**. ועל הצד שחובת החצוצרות אינה בשמיעה אלא בתקיעה בלבד (כדלעיל אות ב'), מסתברא שנוסח הברכה היה **"על תקיעת שופר וחצוצרות"** או **"לתקוע בשופר ובחצוצרות"** [דאין סברא שיחלקו הברכה לומר: **"לתקוע בחצוצרות ולשמוע קול שופר"**].

וגם הגרצ"פ פראנק ז"ל במקראי קודש שם ניחא ליה יותר צד זה, ומוכיח כן ממה שכתב הרמב"ם האי דינא דצירוף חצוצרות ושופר במקדש בהלכות שופר (פ"א ה"ב), ולא בהלכות כלי המקדש (פרק ג') בדיני התקיעות שעל הקרבנות.

[ואתי שפיר בזה מה שכתב רבינו מנוח (הלכות שופר שם), דלדעת הרמב"ם בסוכה (פ"ג משנה יב) דכל ירושלים דינה כמקדש לטול בה לולב שבעה, הוא הדין דבכל ירושלים תקעו בר"ה בשופר בצירוף חצוצרות, לקיים **בְּחֻצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הֲרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'**. ובדאי האי מילתא לא שייכא אלא אם התקיעה בשופר וחצוצרות היא מצות המקדש, אבל להצד דהוי מצות הקרבן – מה שייכא כל ירושלים לזה. ופשוט].

גם מדברי הספרי בפרשת בהעלותך (פיסקא עה) מוכח כן, דאיתא התם: **"וּבְנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בְּחֻצְרוֹת (שם י, ח). הַכֹּהֲנִים – בֵּין תַּמִּימִים בֵּין בְּעֵלֵי מוֹמִים דְּבָרֵי רַבִּי טְרָפוֹן, רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: תַּמִּימִים וְלֹא בְּעֵלֵי מוֹמִים, נֹאמַר כֵּאֵן כֹּהֲנִים וְנֹאמַר לַהֲלֹךְ כֹּהֲנִים, מִהַ כֹּהֲנִים הָאֵמֹר לַהֲלֹךְ תַּמִּימִים וְלֹא בְּעֵלֵי מוֹמִין, אִף כֵּאֵן תַּמִּימִים וְלֹא בְּעֵלֵי מוֹמִין. אִמַּר לוֹ רַבִּי טְרָפוֹן: עַד מַתִּי אַתָּה מִגִּבַּב וּמִבְּאֵי עֲלִינוּ, עֲקִיבָא, אֵינִי יָכוֹל לִסְבּוֹל, אֲקַפָּה אֶת בְּנֵי אִם לֹא רֵאִיתִי שֶׁמֶעוֹן אֲחִי אֲמִי שֶׁהִיא חִיגֵר בִּרְגֵלוֹ שֶׁהִיא עוֹמֵד וּמְרִיעַ בְּחֻצְרוֹת. אִמַּר לוֹ: הֵן, שְׁמָא בְּרָאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּיפּוּרִים בִּיּוֹבֵל? (וזהו הגירסא בספרי, ובירושלמי מגילה פ"א ה"ה) איכא גירסא אחרת בזה. אמר לו: העבודה שלא בידית, אשרין אברהם אבינו שיצא מחלצין עקיבא. טרפון ראה ושכח, עקיבא דורש מעצמו ומסכים להלכה, הא כל הפורש ממך כפורש מחיי".**

ומבואר להדיא דשאני חצוצרות דר"ה (ויובל השנה לו) מחצוצרות שעל הקרבן, דרך בחצוצרות דקרבנות שהם מדינא דאורייתא אינם כשרים אלא תמימים בלבד, אבל חצוצרות דר"ה ומדברי קבלה נינהו כדכתיב **בְּחֻצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הֲרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'**, שם כשרים גם בעלי מומים. ומוכח מזה להדיא דחובת התקיעה במקדש מצד מצות שופר הוא ולא מצד דיני הקרבנות, דאי מצד דיני הקרבנות היא, אם כן חלק החצוצרות שבה מדאורייתא הוא – ולא נתחדש מדברי קבלה אלא לצרף להם השופר, ואיך איפוא היה שמעון החיגר מריע **"בחצוצרות"**, ועל כרחק דהתקיעה במקדש מצד מצות שופר הוא, וממילא מדברי קבלה נתחדש לצרף חצוצרות לשופר (וכדלעיל אות א'), וכיון דאין החצוצרות הללו אלא מדברי קבלה להכי כשרים בהם גם בעלי מומים (ולזה נתכוון הגרצ"פ ז"ל במקראי קודש שם והמגיה לא הבין דבריו). ודו"ק.

[ד' ולכאורה יש להוכיח עוד דחובת התקיעה במקדש היא מצד מצות שופר דר"ה, ממה דהוי סבירא להו להני תנאי ואמוראי לתקוע גם בגבולין בצירוף שופר וחצוצרות. דבשלמא אי נתחדש במצות שופר דר"ה לצרף לה נמי חצוצרות, יתכן דסברי דמדברי קבלה נתחדש לעשות כן בכל דוכתי [ואמרו להם חכמים **"לא אמרו אלא במקדש"**], אבל אי נימא דחובת התקיעה במקדש הוא מדיני הקרבנות, מהיכי תייתי היה נראה להם לעשות כן בכל מצות שופר דר"ה [ודוחק לומר שרצו לתקן כן מצד **"זכר למקדש"** (והיו מיושבים בזה דברי התוס' מגילה כ, ב סוד"ה כל הלילה), דלא מצינו בשום דוכתא שעשו **"זכר"** לדיני הקרבנות שבמקדש]. ועוד, דהא בדיני הקרבן נתחדש לצרף שופר לחצוצרות, ומניין להם לצרף חצוצרות לשופר.

ואפשר דהוה סבירא להו דמדברי קבלה ילפינן דבכל דוכתא דאמר קרא חצוצרות או שופר – יש לנו לצרף שניהם יחדיו, וממילא כשם שבמקדש צירפו שופר לחצוצרות דקרבנות, הכי נמי יש לנו לצרף חצוצרות לשופר דר"ה. ויש לבאר הדברים יותר, דהנה בתענית טו, אמרינן: **"מעשה בימי רבי חלפתא ורבי חנניא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן (אלא ענו אחריו 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' לשון רש"י על הרי"ף שם). תקעו הכהנים ותקעו. מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה כו'. וכשכב דבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית"**. והנה מסתברא מילתא דהמעשה דסוגיין בראש השנה והמעשה דמסכת תענית חדא מעשה הוה, ולא שני מעשים נפרדים שבשניהם אמרו להם חכמים בלשון שוה **"לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית"**.

והרי המעשה דהתם בתענית הוה וכמפורש שם, ואם כן מסתברא דהמעשה דסוגיין הוה הכי, שביקשו רבי חלפתא ורחב"ת להנהיג בתעניות שתוקעין בהם בחצוצרות – שיצרפו להם שופר לתקוע בכולם יחדיו. ולא איירי המעשה דסוגיין כלל לענין ראש השנה, אלא אתענית בלבד [ומסתמא גם רצונו של רב פפא בר שמואל להנהיג צירוף חצוצרות ושופר בתענית הוה]. וכן משמע מלשונו של הרמב"ן בדרשתו לראש השנה (כתבי הרמב"ן ח"א עמ' רלד) שביאר המעשה דסוגיין **"שרבי חלפתא ורבי חנניא בן תרדיון אירע להם שהיו במקדש בתעניות, והנהיגו לעשות במקומות שלהם כל מה שראו שעושין במקדש"** (ושו"מ בתוס' רי"ד בסוגיין שכתב שני פירושים בזה אי בר"ה היה המעשה או בתענית).

ומעתה יש לומר, דלעולם הוי חובת התקיעה בר"ה במקדש מדיני הקרבנות, והא דסברי הני תנאי ואמוראי לצרף שופר וחצוצרות כחדא – שפיר ילפי לה, דכיון דמעשה דידהו בתענית הוה, דימו ואמרו שכשם שבקרבנות החיוב מדאורייתא הוא ותקעתם בְּחֻצְרוֹת – ועם כל זה ילפינן מדברי קבלה לצרף שופר לחצוצרות, הכי נמי בתענית שהחיוב הוא לתקוע בחצוצרות כדכתיב **וְהֲרַעְתֶּם בְּחֻצְרוֹת – ילפינן מדברי קבלה לצרף שופר לחצוצרות [וענו ואמרו להם חכמים **"לא אמרו אלא במקדש"**].**

* * *

[ה' והנה פטפוטיא דאורייתא טבין, אולם בפשט הענין נראה כהצד הראשון דחידוש הכתוב הוא דבמצות תקיעת שופר דר"ה במקדש

צוף אמרים

מלכויות זכרונות ושופרות

לא שכח את הבורא אפילו רגע אחת בעולם - כמו כן אפרו תמיד לזכרון. **וכן צריכין לקבל על עצמו בראש השנה לזכור את הש"ת תמיד, כי כל איש לפי מה שזוכר את הבורא - כן נזכר לטובה למעלה.**

ושופרות - בחינת **יעקב**, צורתו חקוקה תחת כסא הכבוד (ב"ר פב, ב), שהוא **שופריה** דאדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה (ב"מ פד, א), ולזה זוכין על ידי **התורה** (=שופרות) דמתן תורה, הקול קול 'יעקב', מעוררין בחינת 'שופריה' דיעקב. עכ"ל. וע"ע **בפרי צדיק** מאמרי ר"ה מאמר יב.

וכבר נזכר הענין בקצרה בדרשות הר"י **שועיב** תלמיד הרשב"א (דרשה ל"ה, א, מדה"ט): **"מלכויות זה אברהם - שהמליך להקב"ה על כל העולם, זכרונות זה יצחק - א"ל נִאֶחַז מתרגמין א"ל 'זִכְרָא' (לשון 'זכרון'), שופרות זה יעקב - חלול (כלומר: השופר הוא 'חלול', והוא כנגד יעקב), שהוסר ממנו הקושי, נשאר רחמים גמורים."**

ומצאתי כן להדיא בפיוט **'תאלת זו'** לשחרית דר"ה (חזרת הש"ץ יום א'): **"אִמְרֵנוּ עַל מַלְכוּת עֶשֶׂר, טְבוּעוֹת לִשְׁם בְּחֵן בְּעֶשֶׂר. חַק זְכֵרונות וְקוֹלוֹת עֶשֶׂר, זָכַר מִבְּרַךְ גְּבִיר בְּעֶשֶׂר."** ופירש במטה לוי שם: **"אִמְרֵנוּ עַל מַלְכוּת עֶשֶׂר -** אומרים ומשבחים עשרה פסוקים של מלכויות, **טְבוּעוֹת לִשְׁם בְּחֵן בְּעֶשֶׂר -** מתוקן מטבע שלהם לשם אברהם שנבחר בעשר נסיונות והמליך את הקב"ה על כל העולם. **חַק זְכֵרונות וְקוֹלוֹת עֶשֶׂר -** הוחק ונתקן פסוקי זכרונות ושופרות עשר עשר, **זָכַר מִבְּרַךְ גְּבִיר בְּעֶשֶׂר -** זכר ליצחק שביקר את יעקב **גְּבִיר אֲחִיו** בעשר ברכות. **זְכֵרונות** הם נגד **יצחק** שאפרו מונח לזכרון, וקול **שופרות** הם נגד **יעקב** שנאמר עליו **הָקָל קוֹל יַעֲקֹב**. ע"כ. ובפירוש קדמוני **אשכנז** שם (הנרסם מחזור 'אוצר הראשונים') **מסיים: מלכויות כנגד אברהם** שהמליך להקב"ה תחילה, **זכרונות כנגד יצחק** בזכרון העקידה, ו**קוֹלוֹת כנגד יעקב** דכתיב **הָקָל קוֹל יַעֲקֹב**. ע"כ.

ואתי שפיר בזה להפליא, הפירוש שהביא **הטור** (סי' תקפה), בהא דאמרין בגמרא (ר"ה טז, א-ב) שתוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין בכדי **"לערבב את השטן"**, היינו: "למ"מ מקדימין לתקוע מיושב, כדי לערעב השטן. פירוש: כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפילה ולא יקטרג בשעת תפילה" [והוא פירוש הראב"ד שהוא בארחות חיים (הלכות ר"ה אות יז) בהאי לישנא: "שהשטן מקטרג בשעת סניגורין של ישראל, ואם לא היו תוקעין כי אם על סדר ברכות מעומד - אז היה מקטרג ומערבב תפילתן ותקיעותם, אבל עכשיו שתוקעין מיושב שלא בשעת תפילתן, מה שהיה לו לקטרג כבר עשה באותה שעה, ובשעת תפילתן ותקיעותם שוב אינו מקטרג." וכן נדפס בכתוב שם להראב"ד שלי ר"ה: "ופירוש הערוב בדרך אמת הוא, כדי שאם בא להשטין יטטין על התקיעות הראשונות, וכשיעמוד הציבור בתפילה ויתקעו על יטטין עוד, שאין לו רשות להשטין שתי פעמים, ותהא תפילת הציבור מקובלת עם זכרון תרועתם"].

ואם כן בעת אמירת מלכויות זכרונות ושופרות במוסף, מובטחים אנו שלא יטטין השטן עוד אחר שכבר נתערבב בתקיעות דמיושב, ונתקיים איפוא בברכות הללו שכנגד אבותינו הקדושים, מה שנהג בהם בעצמם, וכמאמרם ז"ל (ב"ב יז, א): **"שלשה לא שלט בהן יצר הרע, אלו הן: אברהם יצחק ויעקב."** דכ"י שנהג בהם בעצמם שהיו מסולקים מן היצר, כן בברכות המכוונות כנגדם משתלק מהם היצר, הוא שטן הוא יצר הרע (שם טז, א), ושפיר יכולין בשעה הזאת להחדיד ולקבוע היטב בלב את **מלכותו יתברך זכרונות וקול תורתו**.

ואמרין שם: **"ויש אומרים אף דוד, דכתיב** (תהלים קט, כב) **וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי"**. ומכל מקום מדרגת דוד היתה מדרגה אחרת, וכמבואר ב**ירושלמי** (ברכות פ"ט ה"ה: סוטה פ"ה ה"ה) שלא הפך את היצר הרע עצמו לטוב כמותם, אלא שלא היה יכול לעמוד בו **"והרגו בלבבו"** על ידי פרישות ותעניות (עי' בעלי הנפש להראב"ד שער הקדושה: ארחות צדיקים שער התשובה, ועוד). ויתכן לומר שהם בחינת **תקיעות דמיושב**, אשר בהם עדיין קיים השטן שהוא היצר, אלא שעל ידי התשובה וההכנעה באותה שעה

מספר עשרה פסוקים במלכויות זכרונות ושופרות, הוא על פי הנודע **בספר יצירה** (פ"א משנה ה') שישנם עשרה עמקים בעולם, ו**בספרי חסידות** מבואר שאלו העמקים ישנם גם **בלבו של אדם פנימה - עומק לפנים מעומק**. ולזה נתקנו דוקא עשרה פסוקים, להמליכו יתברך בעומק לפנים מעומק עד הנקודה הטמונה ביותר, ולעורר גם שם בחינת הזכרון ובחינת השופר [וכן מצאתי שכתב הגה"ק מקאז'גלוב הי"ד **בארץ צבי** מאמרי ר"ה (מהדורת מנדלבוים עמ' לו): "מה שמצוה להזכיר במלכויות זכרונות ושופרות עשרה פסוקים, הוא משום דיש עשרה עמקים בלב כו', ואומרים עשרה פסוקים לכל אחד כדי לעורר את עשרת העמקים שבלב"].

וכדכתיב בריש ישעיה (א, טז-יח) עשרה לשונות של תשובה: רַחֲצֵה, הַזְנוֹ, הִסְרֵנוּ רַע מֵעַלְלֵיכֶם מִנְּדָד עֵינֵי, חִדְלוּ הָרָע, לִמְדוּ הַיָּטֵב, דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט, אֲשֶׁר הָמוּץ, שִׁפְטוּ יְתוֹם, רִיבוּ אֶלְמָנָה, לֹכֵן נָא וְנִנְחָה יֵאמֶר ה' אִם יִהְיֶה חֲטָאֵיכֶם פְּשָׁנִים פְּשָׁלָה יִלְבִּינוּ אִם יֵאָדִימוּ כְתוּלָה פְּצָמֵי יִהְיֶה, ואיתא **בפסיקתא** (פסיקא מ'): "ולמה עשרה, כנגד עשרת ימי תשובה, ואם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביום הכיפורים - אפילו יש לכם עוונות מן הארץ ועד השמים אני מליבנם כשלל כו', תשע מידות כתב כאן כנגד תשעה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, ומה כתיב אחריו, לֹכֵן נָא וְנִנְחָה יֵאמֶר ה' אִם יִהְיֶה חֲטָאֵיכֶם פְּשָׁנִים פְּשָׁלָה יִלְבִּינוּ (=מחילת העוונות ביום הכיפורים) כו'. **וכן התקינו עשרה מלכויות ועשרה זכרונות ועשרה שופרות כנגד עשרת ימי תשובה**. ע"כ [וכן כתב רש"י שם בקצרה: **"עשר אזהרות לשון תשובה יש כאן, כנגד עשרת ימי תשובה, וכנגד עשרה מלכויות זכרונות ושופרות"**]. אם כן עשרת הפסוקים הם מדרגות זו בעומק מזו, שעל האדם לנקות עצמו היטב בזיכור אחר זיכור עשרה זימני עד שיזכה לגילוי **מלכותו עליו ולזכרונות ולקול תורתו** בפנימיות הלב.

[ניתן לפי זה, שכשם שתשעה הלשונות שם הם כנגד עשרת המדרגות מצד האדם - והלשון העשירי הוא בחינת הטהרה הבאה מלמעלה ביום הכיפורים, כן גם תשעה הפסוקים הראשונים במלכויות זכרונות ושופרות הם בחינת עבודת האדם, ואילו הפסוק האחרון והמסיים בשל תורה הוא בחינת גילוי מלמעלה].

ואמנם מה שנחלקו לתורה לנביאים ולכתובים, נראה שהם מדרגות זו למעלה מזו, כי יש שזוכה להמליך עליו את הש"ת רק כפי מדרגת הכתובים - אך לפי מדרגת הנביאים ומדרגת התורה אין נחשב עדיין להמלכה כלל, ויש שזוכה יותר וממליכו להש"ת עליו גם כפי מדרגת הנביאים, ויש שזוכה להיותו מלכותו יתברך נגלית עליו גם כפי מדרגת התורה.

וכן בזכרונות, יש שזוכה שזכרונות עולה כפי מדרגת הכתובים בלבד - אך לפי מדרגת הנביאים ומדרגת התורה אינו נחשב לכלום, ויש שזוכה יותר להיות נזכר גם כפי מדרגת הנביאים, ויש שזוכר אף לפי מדרגת התורה. וכזה נמי בשופרות.

ומכל מקום האחרון והמסיים הוא פסוק של תורה, שהוא תכלית הקיווי וההפך להיות נכלל שם בכל הבחינות, הן במלכויות הן בזכרונות והן בשופרות.

והנה ידוע בכוונות שנסדרו ארבעה סדרי התקיעות (מיושב, בלחש, חזרת הש"ץ, ואחר התפילה) כנגד תיקון עבודה-זרה גילוי-עריות שפיכות-דמים ולשון-הרע, שהם כנגד אברהם יצחק יעקב דוד כנודע. והמכוון בזה, שבכח אבותינו הקדושים דוד המלך שסדרי התקיעות כנגדם, יכול כל איש ישראל לסלק היצר ממנו, ולהשיג איזו השגה מבחינתם שלא שלט בהם היצר (עי' שפת אמת מאמרי ר"ה תרס"ד ד"ה שופר), והרמז: **לב חלל** גימטריא מאה, שעל ידי מאה הקולות יכולין לזכות לכך.

ומתקיים בצד מה מאמר **תנא דבי אליהו** (רבה פכ"ה) "שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב. **יגיעו** גימטריא **צ"ט**, היינו: שעל ידי קול אחד שיתעורר מעצמו, מתוכיות פנימיות לבו, יזכה לעוד צ"ט קולות מבחינת האבות, עד **לב חלל** לגמרי. אמן כן יאמר ה'.

איתא במדרש (ויק"ר כט, ד) **ובפסיקתא** (כג, ד): "כתיב (תהלים פט, טז) **אֲשֶׁר הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה**, וכי אין אומות העולם יודעים להריע, כמה קרנות יש להן, כמה בוקינים יש להם, כמה סלפירגסי יש להם, ואמרת **אֲשֶׁר הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה**. אלא שהן יודעים לפתות את בוראם בתרועה, והוא עומד מכסא הדיון לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים, והופך להם מידת הדיון למידת רחמים".

ורש"י בתהלים (שם) מפרש בזה פירוש נפלא: **"שיודעין לצאת את בוראם בתרועה - שמסדרים עליה מלכויות זכרונות ושופרות"**. והחידוש בדבריו הוא, כי בדרך הפשט למדים שקולות השופר משלימים את מלכויות זכרונות ושופרות, והיינו שהשופר הוא לכלי להעלות את תפילותיו, למעלה, כלשון הגמרא (שבת קלא, ב): **"שופר - שכן מכנסת זכרונות של ישראל לאביהם שבשמים"**, וכלשון הריטב"א במסכתין (כו, א) **אהא דאיתא שופר כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי, דדיינו "להכניס תפילתן של ישראל לפני ולפנים"**. ואמנם מדברי רש"י מבואר שהוא גם להיפך, שפסוקי מלכויות זכרונות ושופרות משלימים את העלאת קולות השופר, כי התרועה כשלעצמה אין בה חידוש למעלה, שכן גם האומות מריעים בקרנות ובבוקינים ובסלפירגסי, אכן תרועה כזאת "שמסדרים עליה מלכויות זכרונות ושופרות" היא עושה רושם ביותר - עד בחינת "פיתוי הבורא" כביכול.

ולכן אחר התקיעות מבקשין: **אֲרָשֶׁת שְׁפָתֵינוּ יַעֲרֵב לִפְנֵיךָ אֵל רָם וְנִשְׂא, מִבֵּין וּמֵאֲזִין מִבֵּית וּמִקְשִׁיב לְקוֹל תְּקִיעָתֵנוּ, וְתִקְבֵּל בְּרָחִימִים וּבְרָצוֹן סֶדֶר כּו'. ונכללין בזה שני הענינים: **"אֲרָשֶׁת שְׁפָתֵינוּ יַעֲרֵב לִפְנֵיךָ אֵל רָם וְנִשְׂא"** - הם הפסוקים שהזכרנו והתפילה שהתפללנו בהזכרתם, **"מִבֵּין וּמֵאֲזִין מִבֵּית וּמִקְשִׁיב לְקוֹל תְּקִיעָתֵנוּ"** - הם קולות השופר שתקענו בסיום הפסוקים והתפילות, ובצירוף שניהם מבקשים: **"וְתִקְבֵּל בְּרָחִימִים וּבְרָצוֹן סֶדֶר"**, כי התרועה מצידה לא היתה קול בעלמא אלא נסדרה על סדר מלכויות זכרונות ושופרות, וגם הפסוקים מצידם נשלמו על ידי השופר שהכניס תפילתן של ישראל לפני ולפנים.**

והנה לתיבת **"תקיעה"** יש בלשון הקודש ג' פירושים: א) מלשון השמעת קול שופר. ב) מלשון חיבור, על דרך לשון הכתוב (ויצא לא, כה) **וַיַּעֲקֹב תִּקְעַת בָּהֶן אֶת אֶהָלוּ בָּהֶן וְלָבָן תִּקְעַת וַיֵּצֵא אֶתִּי בָּהֶן הַבְּלָעֵד, ב. מלשון הסרה, על דרך לשון הכתוב (וישאל לב, כו) **וַיַּמְקַע כָּף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהָאֲבָקוֹ עֵמוֹ**. וכבר כתבתי במקום אחר שכל ג' הפירושים שייכים ב"תקיעה" דראש השנה, כי על ידי קול השופר מתקיים הן סוד מרע והן עשה טוב, עשה טוב בחיבור לקדושה [תקיעה - חיבור], וסוד מרע בהסרת כוחות הרע [תקיעה - הסרה], כמאמר **צדיקים** כי **"שופר"** ר"ת **ש'וֹרֵשׁ פ'וֹרֵה ר'אֵשׁ****

צוץ אמרים

המשך*

בְּתִשְׁרֵי בָחַד לִירְחָא, שפיר מזכירין אנו ענין נח בתפילתנו היום, בכדי לעורר השקטת הדינים עד בחינת חֲרֵבוֹ הַמִּים - הזיונים - **מַעַל הָאָרֶץ**.

והגם שאיננו ראויים, הרי גם נח עצמו **"אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום"** (לשון רש"י פרשת נח; ע"י סנהדרין קח, א), ומכל מקום כלפי אנשי דורו נחשב כצדיק תמים בעיניו יתברך, עד שתפילתו הפכה מידת הדין לרחמים. כמו כן אנו עניים ודלים, הגם שאילו היינו בדור אחר לא היינו נחשבים לכלום, עם כל זה לגבי שפלות הדור רח"ל, והתאוות והרעות המרקדן בפרהסיא, כל הדבקים במצוות ה' ומחנכים את בניהם לתורה ולתפילה נחשבים כצדיקים תמימים, עד שיכולה תפילתנו להפוך מידת הדין לרחמים.

וזהו דקדוק לשון התפילה: **בְּהִיאֵךְ אֶת מִי הַמְּבּוּל לְשַׁחַת כָּל בֶּשֶׁר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלֵלֵיהֶם עַל כֵּן זָכְרוּנוּ בָּא לַפְּנֵיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ לְהַרְבוֹת זְרַעוֹ כְּעֶפְרוֹת תָּבַל וְצִאֲצֵאֵינוּ כְּחוֹל הַיָּם**. ומהו **"על כן"**, אלא שמסדר התפילה סבירא ליה כהאי דעה שנח היה נחשב כצדיק רק כלפי דורו, אבל **"אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום"**, ולכן שפיר רק **"מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלֵלֵיהֶם"** של אנשי דורו - **"עַל כֵּן זָכְרוּנוּ בָּא לַפְּנֵיךָ"** לטובה (ברוך שאמר) לבעל התורה תמימה עמ' שנה-שנה: סידור 'אוצר התפילות' כאן בפירוש 'דובר שלום'; 'קהלת יעקב' מכת"י מהר"ש קלוגר ר"ה עמ' ח').

ולכאורה איזה טעם יש לנו להמעיט בכבודו של נח ולהזכיר כי רק **"מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלֵלֵיהֶם - זָכְרוּנוּ בָּא לַפְּנֵיךָ"**, אלא שבאים אנו לבקש ולהעתיך, שהגם כי לגבי דור אחר לא היינו נחשבים לכלום, עם כל זה כשם שנח נחשב בעיניך כצדיק תמים **כנגד אנשי דורו**, כן אנו עניים ודלים, הרי לגבי שפלות הדור הזה נחשבים אנו כצדיקים וישרים, וראוי איפוא שתחונ ותרחם עלינו ותהפוך מידת הדין לרחמים ('עיון תפילה' בסידור 'אוצר התפילות' שם; 'קהלת יעקב' שם).

וְנִאֲמַר וְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מֵאֵד מִשָּׁה יְדָבֵר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל. בפירושי **בעלי התוס'** על התורה (גלס, פרשת יתרו עמ' סו): **"רמז, כשישראל תוקעין בשופר ושליח-ציבור מתפלל בכוונה בראש השנה, הקב"ה עונה אותו. וזהו משה יְדָבֵר - רמז לשליח-ציבור (ע"י ברכות מה, א), והאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל - ששומע התפילה ועונה אותם"**.

ויש לומר עוד, על פי מה דאיתא בליקוטים שבסוף ספר **דגל מחנה אפרים**: **"פעם אחת עמדתי לפניו (=לפני זקנו הבעש"ט ז"ע) במוצאי ראש השנה, וסיפר האיך מתנהג שם. וסיפר שעומדים שם לפני המלך המשפט אבות העולם (ומסופק אני אם אמר: כל השבעה רועים עם אברהם יצחק ויעקב), ומגישים הזכויות של ישראל. וגם משה רבינו ע"ה עומד שם, והוא כמו סרסור, פונה אנה ואנה ומכניס הזכויות, ורואה בחכמה ובחכום שלא יבואו המקטרגים והעוונות חס ושלום. עכלה"ק.**

ויתכן לפי זה, כי הזכרת פסוק זה הוא כבקשה, שזוכה כי משה יְדָבֵר וינהיג שם את כל המשפט בחכמה ובמחוג לבל יכנסו המקטרגים, **וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל** ויקבל את דבריו לטובה ולברכה.

והנה במסכתין תנן (ר"ה טז, א): **"בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם"**. והוא פסוק בתהלים פרק ל"ג, אשר גם הכתובים שלפניו שם מרמזין על המשפט בראש השנה, כדכתיב: **"מִשְׁמִימֵי הַבַּיִת ה' רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם, מִמֶּכּוֹן שִׁבְתּוֹ הַשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ, הֵצִיר יָחַד לִבָּם הַמִּבִּין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם"**. והנה מִמֶּכּוֹן שִׁבְתּוֹ הַשְׁגִּיחַ ר"ת משה (תיקון' תיקון יג כח, ב; תיקון סט קיב, א), והרמז שגם משה רבינו עומד שם באי יומא דדינא להשגיח בחכמה ובמחוג שיצא דינו לזכות.

רומזת למידת הדין - והפשוטה לפניו ולאחריה הוא לכוללה במידת הרחמים, וכלשון **רבינו בחיי** שם ד"כשם שמידת הפחד למעלה, הרחמים מקיפין אותה, שאלמלא כן היה מחריב ושוֹרֵף את העולם כלו בשלהבותיו, כן התרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה" **"לכלול אותה ברחמים בשני מכריעים"** (רבינו שם טוב זלה"ה שם). ובדבר זה משתבחיין ישראל **"שהן יודעים לפתות את בוראם בתרועה"**, היינו שמכריעים את קול התרועה בפשוטה לפניו ולאחריה.

והגם שלרוב הדעות זהו **דינא דאורייתא** לתקוע לפניו ולאחריה, שכן נצטוונו, ואיזה שבח ומעלה יש בזה לישראל ש"יודעים" לעשות כן. אמנם כיון שאינו דבר המפורש בתורה להדיא, אלא שנלמד מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, בגזירה שוה מיובל או ממדבר (ר"ה לד, א), לכן נתלה הדבר בישראל, ששבח הוא להם שלמדו ב"ג מידות לעשות כן. וד"ק.

ב"עלינו לשבח" שבתפילת מוסף מסיימין: **כְּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לִבְבֶּךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשֵׁמִים מַמְעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד**, ופסוק זה נחשב לדעת רבי יוסי (ר"ה לב, ב) כפסוק שיוצאין בו ידי חובת מלכויות - אע"ג שלא נזכר בו להדיא לשון מלכות.

והנה אנו קיימא לן כרבי יוסי, ולכן מסיימין מלכויות בפסוק **שִׁמְעִי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד** - אע"ג שגם בו לא נזכר להדיא לשון מלכות, וכמבואר **בסור** (ס"ת תקצא). ויש איפוא להתבונן מפני מה לא נמנה האי פסוק **"דְּיָדַעְתָּ הַיּוֹם"** בכלל עשרה פסוקים דמלכויות.

אמנם נראה כי בתפילת **"עלינו לשבח"** עדיין לא התחלנו לסדר המלכויות, ורק באמירת **"וְעַל כֵּן נִקְוָה לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ לְרִאוּת מַהֲרָה בְּתַפְאֶרֶת עֲצֶיךָ"** - שם מתחיל סיזור המלכויות. וראיה לדבר: **(א)** בחזרת הש"ץ מתפלל חזק קודם תפילת מלכויות **"הִיָּה עִם פִּיפִיּוֹת"** וכן **"אוֹחִילָה לֹאֵל אֲחִילָה פִּינִי אֲשָׁאֵל מִמֶּנּוּ מַעֲנֵה לִשׁוֹן"**, ואומר כל זה אחר תפילת **"עלינו לשבח"** קודם **"וְעַל כֵּן נִקְוָה"**, הרי שרק משם מתחיל סדר מלכויות. **(ב)** גם בתפילת מוסף **דיום הכיפורים** אומר השליח-ציבור **"עלינו לשבח"** בתוך התפילה, הרי שאין תפילה זו שייכת לסדר מלכויות דראש השנה בדוקא.

ושוב מצאתי בבית יוסף (ס"י תקצא שם) שכתב בתוך דבריו כי אמירת **"עלינו לשבח"** במוסף "לא נקחן אלא מפני שאנו צריכים לומר פסוקי מלכויות, אנו משבחים קודם להשי"ת שהבדילנו מן התועים". ושוב כתב בשם **הכל בו** כי **"וְעַל כֵּן נִקְוָה"** לא מתחבר יפה עם **"וְנִאֲמַר חֲטֵאֵינוּ"**, לכן אומרים מקודם **"עלינו לשבח"** [ואמנם **"וְעַל כֵּן נִקְוָה הוּא התחלה לפסוקי מלכויות"** (כלשונו שם בתפילת דבריו)]. והנה הגם שטעמים אלו לא שייכים אלא בתפילת ראש השנה ולא בתפילת יום הכיפורים, סוף סוף מתבאר מדבריו כי תפילת **"עלינו לשבח"** לא נתקנה כחלק מסדרי המלכויות, וכדכתיבנא.

וְגַם אֶת נַח בְּאַהֲבָה זָכְרָת וְתַפְקִדָּהוּ בְּדָבָר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים כו', כְּכַתוּב בְּתוֹרָתְךָ וְיָזְכֵּר אֱלֹהִים אֶת נַח וְאֵת כָּל הַחַיִּי וְאֵת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּתַבְתָּה וְיַעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וְיִשְׁנֵה הַמַּיִם. דהנה כתיב: **וְיָזְכֵּר אֱלֹהִים** דייקא, **וּפִירִשׁ** שם (נח ח, א): **"זה השם מידת הדין, ונהפכה למידת רחמים על ידי תפילת הצדיקים"**. והיינו שעל ידי שהתפלל נח בתביה (תנומא) שם יא: פרק ד"א פ"ג) זכה להפך מידת הדין לרחמים (וזהו כתיב **"וְיַעֲבֵר"** אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וְיִשְׁנֵה הַמַּיִם, **וְיַעֲבֵר** הוא סוד הרחמים שנכנסו לע"ב הדין ופזוזהו, כי ר"י גימטריא גבוהה כנודע, וט"ב הוא שם הוי"ה במילוי הרומז לתוקף הרחמים (ע"י תיקוני' תיקון כא כה, ב; שם תיקון סט צט, ב; שער הכוונות דרוש' ויעבור' דרוש ז)). ולכן מזכירין אנו האי קרא בתפילתנו, לבקש להפוך מידת הדין לרחמים, שיהא עומד מכסת דין ויושב על כסא רחמים.

ובפרט להמבואר **בתרגום יונתן** (שם ח, יג), דהא דכתיב **"בְּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מַעַל הָאָרֶץ"**, הוא

ו'לענה, היינו שמגרר את השרשים הרעים מלבו של אדם (ישמח ישראל' פרשת נצבים וילך אות ב' בשם היהודי הקדוש; 'אמרי אמת' פרשת נצבים תרס"ו בשם החידושי הר"מ).

ואמנם יתכן עוד, כי ג' הפירושים שייכי לג' הסדרים - מלכויות זכרונות ושופרות. ונקדים לזה מה שדקדקו **המפרשים** בלשון הגמרא (ר"ה טז, א; לד, ב): **"אמר הקב"ה: אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה - בשופר"**. וקשה, הא מלכויות זכרונות ושופרות תקנתא **דרבנן** הוא (לד, ב שם), ומהו: אמר **"הקב"ה"**? וראיתי בסידור **אשי ישראל** מהגה"צ רבי יצחק מאלצאן ז"ל (עמ' תשעו) שכתב בזה: וענין מה שאמרו **"אמר הקב"ה"** - הגם שהברכות **מדרבנן**, דמכל מקום הם רמזים במקרא כמו שאמרו (ר"ה לב, ב), אלא שמן התורה אינם לעיכובא, **שבתקיעת שופר עצמו נכללו ג' הענינים** (=מלכויות זכרונות ושופרות), וחז"ל ברוח קדשם קבעום חובה להזכיר ג' הענינים **בפירוש ובדיבור**, אבל מן התורה **במעשה של התקיעת שופר נכללו כולם**. ע"כ. והדברים נפלאים.

והבנתי בדבריו מה שכתב הגר"א **באדרת אליהו** פרשת וזאת הברכה (לג, טז ואפ"ן השני) בתוך דבריו כי **"אומרים בראש השנה שלשה פעמים עשרה של מלכויות זכרונות ושופרות - וכנגדן הזכיר רבי אבהו (לד, א) שלשים קולות"**. והיינו כי בתוך שלושים קולות השופר כלולים בחינות שלושים פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות, וכפי שנתבאר.

ולפי זה צריכים אנו למצוא **בתקיעות עצמן בחינת מלכויות זכרונות ושופרות**, אלא דאנן נפרש על כל פנים עומק החילוק של ג' מיני התקיעות שתוקעין למלכויות לזכרונות ולשופרות, ונימא הכי:

דבעבודת המלכויות בעינן מתחילה להסיר **שיעבוד הסט"א מעליו** ועל ידי זה יוכל לקבל על עצמו עול מלכות שמים, וכדאיתא **בזוה"ק** פרשת בהר (ח"ג קח, א) דחאי עול לא שריא במאן דאיהו כפית באחרא, אם כן השלמת המלכויות נעשית **"בתקיעה"** שישודה מלשון **הסרה**, והיינו שקול השופר שבסיום המלכויות מסייע להסיר לגמרי שיעבוד הסט"א מעליו - ולהתדבק בשלימות בעול מלכותו יתברך.

ועבודת הזכרונות היא להמשיך בחינת **"זכרון"** למקומות אשר נשתכח בהם שמו יתברך, כי הנה קליפת עש אחזה בגיד הנשה **דאיהו מנשה לבני נשא מפולחנא דמאריהון** (זוה"ק וישלח קע, ב), והיינו שכל הרחוק רחוק מהקדושה שולט בו בחינת "שכחה", להיות נפרד מהקדושה. כי דברים שבקדושה אין בהם שום שכחה, כמאמר **"ואין שכחה לפני כסא כבודך"**, והם נזכרים ועומדים לעולם בהיכל המלך, ולעומתם עניני הרע והבלי העולם הרי הם בבחינת שכחה, בבחינת **"גיד הנשה דמנשה מפולחנא דמאריהון"**. ותכלית עבודת הזכרונות להמשיך בחינת **"זכרון"** לכל עניני השכחה שבעולם שנה ונפש, היינו: לכל המקומות הנדחים ולכל הזמנים הנדחים ולכל הנפשות הנדחות רח"ל. ונמצא איפוא כי השלמת הזכרונות נעשית ב"תקיעה" שישודה מלשון **חיבור**, והיינו שקול השופר שבסיום הזכרונות מסייע לחבר מחדש את כל בחינות השכחה שבעולם, ולהביאם ולהדיקם במדידתה ה"זכרון".

ובעבודת השופרות, שהם התעוררות קולות דמתן תורה, מתקיימת השלמתן ב"תקיעה" שישודה מלשון **השמעת קול**, והיינו שקול השופר שבסיום השופרות מסייע לעורר בהאי עלמא מחדש קולות דמתן תורה, עד קיום **"גם כל העולם כולו חל מפניך ובריתו בראשית חרדו ממך"**.

וענין **"יודעים לפתות את בוראם בתרועה"**, נראה לענ"ד לבאר עוד, שהמכוון הוא למה שמסבין ישראל את התרועה בפשוטה לפניו ובפשוטה לאחריה, וכמבואר **ברמב"ן** (אמור כג, כד) כי תרועה

משניות מסכת ראש השנה

אחר האכילה נוהגין אנשי מעשה ללמוד **מסכת ראש השנה**, שהם ארבעה פרקים נגד אותיות השם, ואחר כך נוטל מים אחרונים (מטה אפרים) סי' תקפג סעי' ד). ועל כל פנים ילמוד בכל סעודה מהר' סעודות – פרק אחד ממסכת ראש השנה, ולימוד **מסכת ראש השנה** בראש השנה היא סגולה גדולה שיזכה ליום הדין (אלף המגן שם ס"ק ג).

והנה האי "משלחין" כתב רש"י (שם) דהיינו שמוטל על ה"בית דין" שבטירו לשלח עמו אחר כדי להכירו בפני בית דין הגדול, והרמב"ם (פ"ב מקידוה"ח ה"א) כתב: משלחין "אנשי העיר" כו'. וראיתי בשפת אמת (שם) שכתב על דברי רש"י: "וצריך ביאור, דהא על כרחך אותו שהולך להעיד על העד – מכירין אותו בירושלים, דאם לא כן מה תועלת בו, ואם כן למה צריכין שיאה "שליח בית דין". ואם בית דין שולחין עמו איזה סימן או כתב שהוא כשר, למה לן לשלוח אחר עמו, יתנו אותו הסימן להעד עצמו". והניח בקושיה.

ואיני מבין מה קשיא ליה, וכי כוונת רש"י שהשלח צריך שיהא בגדר "שליח בית דין". הלא אין כוונתו אלא שעל הבית דין מוטל החיוב לדאוג שיהיו עדים המכירים את המעידים הולכים עמהם לירושלים. ומסתמא לא היו רוצים רבים לילך לצורך דבר כזה עד לירושלים – להעיד על העדים, והיו בית דין שבעיר נצרכים לדאוג שיהיה מי שסיכמו לכך.

[ומה שהעיר בתוך דבריו למה לן לשלוח אחר עמו ולא ליתן סימן או כתב להעדים עצמם שכשרים הם, מצאתי שגם בספר ערוך השולחן העתיד (ח"ח סי' פט סעי' ט) העיר בזה: "ויש לי שאלה בזה, ולמה להם הטורח הזה לשלוח אנשים, הלא הבית דין שבאותו מקום היו יכולים ליתן כתב להעדים שכשרים הם. ואולי כיון שעשו תקנה להעיד על העדי ראיה שכשרים הם, עשאוה ככל דיני עדות מפייהם ולא מפי כתבם".

אחר כך ראיתי שהגר"ח קנייבסקי ז"ל הביא דבריו בספרו שולח הקודש (פ"ב מקידוה"ח ה"ג בביה"ל), וכתב עליו: "ולא הבנתי, דהא בשבת מיירי, ואין יכתבו בשבת. ובאמצע השבוע – אולי באמת סגי לשלוח כתב (א"ה). לענ"ד לא משמע כן לא במשנה ולא ברמב"ם. אך יש לעיין, דהא הכתב גם כן יצטרכו לקיימו, דאולי הוא מזויף, ואפילו אם יקיימוהו – יש לומר דחששו דהביתוסים יזייפו גם את הקיום, וכמו שכתבו התוס' ריש גיטין (ב, ב ד"ה דאיתיה) דהיכא דאיכא ריעותא חוששין שזייף ולא מהני עדי קיום עיין שם, והכא נמי הם היו מעונינים לזייף ולרמות, ולכן הוצרכו לשלוח עדים".

* * *

שם: בראשונה היו מקבלין כו' התקינו כו'. מסכת ראש השנה מלאה בתקנות [כאן], ולהלן משנה ב, ולהלן משנה ה, ולהלן פ"ד משנה א, ושם משנה ג, ושם משנה ד. ובגמרא (לא, ב) הוסיפו שגם הא דלעיל פ"א משנה ד' היא תקנתא דריב"ז. ואולי נרמז בזה כי בעניני "ראש השנה" כח חכמים רב לעשות תקנות, אשר מהאי טעמא תקינו יום שני בראש השנה להיטיב לבני ישראל, כאשר שמעת' מפה קדוש חו"ז אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם זי"ע דאיתא דיום הראשון דינא קשיא ויום השני דינא רפיא, ועשו חכמים משניהם "יומא אריכתא", כדי שיהיה ביכולת כל אדם לזכות בדין. וזה הרמז יומא "אריכתא", מלשון "ארך אפיים". עכדה"ק.

ויש בזה גם רמז לדורות, כי כח הצדיקים רב, וביכולתם לפעול בכל שנה ושנה ביום הדין "תקנות" בשמים לטובת אנשי דורם. כן יאמר ה'.

* * *

פרק ב' משנה ה': וסעודות גדולות עושין להם בשביל שיהיו רגילים לבוא. ראיתי בספר זרע אברהם מהגר"א לופטביר ז"ל (מערכת קידוש החודש סי' פ"ב סק"א): "יש לעיין בעדים שראו את החודש, אם עוברים על 'אם לא יגיד ונשא עונו', דעל לאו דלא תעמוד על רעך' המבואר בתורת כהנים (פרשת קדושים), אם ימים עוברים, דזה רק בבני אדם לחבירו, אבל על הנ"ל יש להסתפק. ונראה דהא מבואר בראש השנה: וסעודות גדולות היו עושין להם כדי שיהיו רגילים לבוא, ולכאורה הא הנוטל שכר להעיד עדות בטלה (קידושין נח, ב), אמנם אם אינם עוברים – מותר

שיפסלו כל כך הרבה? ולכן "עכבן" [ולפי זה "עכבן", אין הפירוש שעיכב את כולם, אלא שנתן לקצת מהם – כפי שיעור דעתו – לחלל ולילך, ואת השאר עיכב].

ובברייתא בגמרא (כב, א) אמרו: "תניא אמר רבי יהודה, חס ושלום שרבי עקיבא עיכבן, אלא שזפר ראשה של גדר עיכבן, ושלח רבן גמליאל והורידוהו מגדולתו". וכתב שם השפת אמת: "לכאורה אין מובן מה חס ושלום, הא רבי יוסי דסבירא ליה דאם נראה בעליל אין מחללין, יש לומר דהוא הדין בארבעים זוג הוי כנראה בעליל, וכן נראה משמעות המשנה דתרווייהו דין אחד להם, אם כן אפשר דרבי עקיבא כרבי יוסי סבירא ליה. ואפשר דרבי יהודה פליג דאפילו לרבי יוסי מכל מקום הא דארבעים זוג לא דמי לנראה בעליל, כיון דאפשר דשם במקום בית דין לא היה מי שראה אותה". וזו סברא שלישית בדבר, דאף רבי יוסי יתכן שבארבעים זוג מודה דמחללין.

* * *

שם: אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבוא. בהגהות גליון הש"ס בירושלמי כתב בהאי לישנא: ע"י ברמב"ן על התורה פרשת שופטים (י, י) דאם היו עדים הרבה, אפילו מאה, בעינן שתדרוש הדבר היטב על פי כל העדים הנמצאים, עיין שם [א"ה]. כוונתו בזה להקשות, דמהא משמע שאין חסרון בעיקר העדות שעיכבן רבי עקיבא, אלא מפני ש"נמצאת מכשילן לעתיד לבוא", ואילו מדברי הרמב"ן מבואר דהוי חסרון בעיקר העדות אם לא יבואו כל העדים שראו המעשה, וכמבואר שם בהמשך לשון הרמב"ן "והנה אם שמענו שעבר בפני שלושה, נשלח בעבורם ויבואו לבית דין ויעידו כולם, והוא הדין למאה, כי בשמענו דברי כולם יתברר האמת" (ובזה נדחים מה שכתב בספר "יד יוסף" ר"ה כאן). ואפשר דכיון דבעדות החודש לא בעינן תורת עדות גמורה, ואפילו אם הוזמו העדים – החודש מקודש, ע"י לקמן פ"ב ה"ז וברמב"ם פ"ג מקידוש החודש ה"ט, משום הכי אין צריך לחקור כולם. ע"כ.

ולענ"ד יותר היה לו להקשות כן אהא דלהלן פ"ב משנה ו': ושאר כל הזוגות שואלין אותם ראשי דברים, לא שהיו צריכין להן, אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש, בשביל שיהיו רגילים לבוא. ומהו "לא שהיו צריכין להן", הלא לדברי הרמב"ן צריכין וצריכין, שהרי "בשמענו דברי כולם יתברר האמת". ותו, אין התירו לעצמם שלא לחקור ושאלום רק ראשי דברים.

לפיכך נראה לענ"ד דקידוש החודש שונה במהותו משאר עדויות, ולא שייך בזה לומר ש"בשמענו דברי כולם יתברר האמת", דהא רבנן אחושבנייהו סמין, וכמבואר להלן פ"ב משנה ח, והעדויות לא נצרכות אלא לקיים מצות קידוש החודש בהעדאת עדים שראו הלבנה באופן המתאים לחשבון המולדות שידעו חכמים. ואם כן, אין עדות קידוש החודש בירור המציאות שנצטרך לזה עדויות הרבה כדי לברר הדבר היטב. ולא דמי לשאר עדויות כרציה ועבודה זרה וכדומה העדות היא בירור המציאות, ולכן בריבוי העדים מתבררת המציאות יותר, אם רצח במזיד או בשוגג ואם עבד עבודה זרה כדינה וכיוצא בזה פרטים הרבה, מה שאין כן בעדות החודש שאין העדות בירור המציאות, כי החשבון ידוע כבר לחכמים, ואין לנו בה צורך אלא לקיים המציאות שבדינא באופן הראוי לפי תורתנו הקדושה בהעדאת עדים, לכן כל שבאו לפנינו שני עדים כשרים והעידו על הדבר – סגי, ואין לנו צורך בריבוי עדים. ולכן בקידוש החודש לא היה צורך לשלוח בעבור כולם שיבואו לבית דין להעיד. ודו"ק.

* * *

פרק ב' משנה א': אם אינן מכירין אותו משלחין אחר עמו להעיד. כתב השפת אמת (כב, א): "נראה דכל הבית דין צריך שיכירו העדים, או שיעידו לפניהם שנים, אבל בדיין אחד המכיר – לא מהני".

פרק א' משנה ג': על ששה חדשים השלוחין יוצאין כו'. שייכות עניני קידוש החודש במסכת ראש השנה, פשוט הטעם מפני שהוא היום טוב היחיד שהיו מקדשין בו עצמו את החודש [דבר זה למדתי מתוך דברי רש"י סנהדרין יא, ב ד"ה הוי אומר].

* * *

פרק א' משנה ה': בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת, רבי יוסי אומר: אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת. ואינו מבואר כל כך טעם חכמים דמחללין גם בנראה בעליל. וראיתי בשפת אמת (כא, ב) שכתב: "יש לעיין אם הפירוש דמצוה לחלל אף בכהאי גוונא, או שהוא רק היתר שהתירו חכמים כדי שלא להכשיל לעתיד לבוא, ולפי זה אף בחול אין חיוב לילך – מאחר שנראה בעליל".

והנה לשון הרמב"ם (פ"ג מקידוה"ח ה"ד): "ואפילו איהו גדול ונראה לכל, לא יאמרו כשם שראינוהו אנחנו איהו אחרים ואין אנו צריכין לחלל את השבת, אלא כל מי שיראה החודש ויהיה ראוי להעיד כו' מצוה עליו לחלל את השבת ולילך ולהעיד". ומוכח להדיא דרעתו דמצוה עליהם לחלל, הן מעצם לשון "מצוה עליו", והן ממה שכתב ש"לא יאמרו כשם שראינוהו אנחנו איהו אחרים", דמשמעותו שאסור להם לומר כן אלא מחוייבים לילך ולהעיד.

ואמנם יש להתבונן מאי "מצוה" איכא בנראה בעליל, הרי איהו הכל. וכנראה הפירוש משום שמא יפסלו העדים שבאו כבר מאיזה טעם שהוא, ויהיו עדים אלו מזומנים להעיד, או יצטרפו עם אחרים, כקדושים המצויים לילך כדי להצטרף עם אחרים אפילו בשבת (כפשוט לשון המשנה להלן משנה ז, דקאי הכל על שבת, וכמפורש בתוס' כב, ב ד"ה הוהו), וכעד אחד המכיר את העדים שהולך אפילו בשבת (ר"ה כב, ב, רמב"ם פ"ג מקידוה"ח ה"ג), והכל מטעמא דאפילו אספיקא דקידוש החודש מחללין את השבת (כמבואר שם). או יתכן שחששו חכמים שאף שנראה במקום זה בעליל, אולי במקומות הסמוכים פחות ממהלך לילה ויום לא נראה בעליל, ולא יהיו עדים לקידוש החודש.

ואמנם לשון רבינו יהונתן כאן נוטה כהצד השני דהוי רק היתר, ומטעמא ד"נמצאת מכשילן לעתיד לבוא" כמו שכתב השפת אמת. והא לך לשוננו: "ואף על פי שהיו עדים רבים בדבר, לכולם אנו מתירין לחלל עליו את השבת, ואף על פי שנראה בגלוי, כך מפרש ואזיל שנמצא אתה מכשילן לעתיד לבוא". וראה מה שכתבנו בסמוך משנה ו'.

שוב מצאתי סוגיא מפורשת בריש פרק ר' ישמעאל (מנחות סד, א) שטעם רבנן הוא משום "נמצאת מכשילן לעתיד לבוא". וראה קרן אורה שם. וצ"ע.

* * *

פרק א' משנה ו': מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועכבן רבי עקיבא בלוד, שלח לו רבן גמליאל אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבוא. בסברת רבי עקיבא יש לומר: (א) דסבירא ליה כרבי יוסי דאם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת, וכאשר נמצאים זוגות רבים כל כך שראו את החודש – סברא הוא שמסתמא נראה בעליל [ולפי זה "עכבן" – את כל הזוגות כולם קאמר, ולא נתן אפילו לכמה מהם לחלל עוד ולילך, כי מסתמא יעידו הקרובים לבית דין]. ורבן גמליאל דפליג סבירא ליה כחכמים דאפילו בנראה בעליל מחללין, וטעמייהו משום דנמצאת מכשילן לעתיד לבוא, וכמו שכתבנו במשנה הקודמת בשם רבינו יהונתן והשפת אמת. (ב) יש לומר דסבירא ליה כחכמים דאפילו בנראה בעליל מחללין, ומכל מקום סבר דהתם טעמא הוא שמא יפסלו העדים הקרובים ויצטרכו צירוף, או שמא במקום בית דין לא נראה בעליל, וכמו שכתבנו במשנה הקודמת בהגהת הרמב"ם, אבל כיון שכתובים זוגות רבים כל כך, כן צורך יהיה בהם, וכי ש לחששו

משניות מסכת ראש השנה

המשך

שם זכרונות "ושופרות" יהיו מלכיות עמהם, וכיון שקבלה היתה בידיהם דבר"ה מתפללין ט' ברכות כנגד ט' אזכרות שאמרה חנה בתפילתה (ברכות כט, א), והוכרחו לכלול חד מינייהו עם אחת מהברכות הקבועים, היה ניחא להו לעשות כן דוקא ב"מלכיות" יען חובתה אינה מפורשת בכתוב בפני עצמו אלא נכלל לימודה בזכרונות ובשופרות וכאמור.

ויתכן עוד, דהא מלכיות שייכא בכל השנה כולה, כי בכל יום מצוין אנחנו לקבל מלכותו עלינו, אלא שבר"ה היא המלכה ביתר תוקף ועוז ביום הדין על כל השנה, ולכן כאשר היתה קבלה בידם לתקן רק ט' ברכות, ניחא להו לתקן ברכות מיוחדות דוקא על הדברים השייכים רק בר"ה, דהיינו "זכרונות" ו"שופרות", ולא על הדברים השייכים בכל השנה כולה.

ויתכן עוד, דסבירא ליה לרבי עקיבא שכיון שעיקר מצות היום הוא להמליכו יתברך, לכן נכון הדבר לאחד המלכיות עם "קדושת היום". ובהא עצמו פליגי, דלרבי נכון לאחד מלכיות עם קדושת השם שחתימתו במלכות "המלך הקדוש", ולר"ע נכון לאחד מלכיות עם קדושת היום מפני שעיקר מצות היום להמליכו יתברך. וכן משמע קצת בחא"ג למהרש"א (שם ד"ה ירד). וראה גם מה שכתב בזה בערוך לגר שם [ושוב ראיתי בספר אור גדליהו (ר"ה מאמר א' אות ב): בר"ה ממליכים הקב"ה למלך על כל הבריאה, וזה עיקר קביעות היו"ט להמליך הקב"ה למלך, ולכן קבעו חז"ל לומר הברכה של קדושת היום "מקדש ישראל ויום הזכרון" בסדר מלכיות בתפילת מוסף, כי זהו עיקר קדושת היום מה שממליכים הקב"ה. ע"כ. ויש להוסיף בזה לשון הסוד (ס' תקצא) שהברכה הרביעית היא מלכיות "וכולל עמהם קדושת היום", היפך מלשון המשנה שהברכה היא קדושת היום "וכולל מלכיות עמהן" (ועי' הגה' מהר"ל שם)].

והנה בגמרא (שם) הובאה ברייתא דדעת רשב"ג שכולל זכרונות עם קדושת היום [ומלכיות היא ברכה בפני עצמה], ולדידה נימא דסבירא ליה שכיון שעיקר יום הדין הוא העלאת זכרונות כל העולמות לפניו יתברך, לכן נכון לאחד דוקא את הזכרונות עם קדושת היום. וצ"ע בכ"ז.

* * *

פרק ד' משנה ט': כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, רבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתו. יש לעיין למה נכלל דין זה במשנה זו דאיידי ב"סדר תקיעות", ולא במשניות הקודמות דאיידי ב"סדר ברכות", הרי אין בה ענין ל"תקיעות" אלא ל"ברכות".

והנכון בעיני, שהיא פיסקא נפרדת שאין לה שייכות לא לסדר ברכות ולא לסדר תקיעות, שהרי רבנן ורבן גמליאל פליגי גם בכל תפילות השנה, אלא שנסדרה בסוף מסכתין ולא במסכת ברכות, לרמז שבר"ה וביה"כ הלכה כרבן גמליאל ששליח צבור מוציא אף את הבקי, וכפי שכתב הרע"ב.

ומאמר זה נשמע גם מפה קדשו של חו"ז אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם ז"ע בשם אביו, שכיון שרצה רבן גמליאל להמשיכו לדעתו, לכן גזר עליו לעבור איסור דרבנן, כי אם היה גוזר עליו איסור דאורייתא שמא לא היה שומע לו כלל.

ואמרתיו להוסיף בזה דקדוק בלשון המשנה בתוספת טעם וסברא, דהנה לפי הנהגה זו עולה שכאשר גזר עליו רבן גמליאל לבוא במקלו ובמעויתו, לא היה בטוח שיעלה בידו לשכנע את רבי יהושע לשנות באמת את דעתו בקביעות יום הכיפורים, אלא שהיה סגי לו בכך שיראו הציבור שהוא נוטל מקלו ומעויתו בידו ביום זה, ועובר על איסור דרבנן, ועל ידי זה יראה על כל פנים כלפי חוץ שהוא נכנע לנשיא. אולם סופו של דבר היה, שאחר שהלך רבי יהושע ושמע מרבי עקיבא ורבי דוסא בן הרכינס שעליו לבטל עצמו לגמרי לנשיא - ובין שומע ובין שלא בזמנם אין לי מועדות אלא אלו, שינה באמת את דעתו וביטל את הקביעות של יום הכיפורים שלו לחשבונות של רבן גמליאל.

ומעתה תראה כמה מדקדק לשון המשנה, כי רבן גמליאל אמר לו: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעויתך "ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונך", היינו שלא תשנה מיום הכיפורים שלך באיסור דאורייתא, אבל על כל פנים באיסור דרבנן תשמע לי, למען ישמעו העם וייראו. אולם אחר ששמע רבי יהושע את דעת התנאים, שינה את דעתו בעצם, ולפיכך: נטל מקלו ומעויתו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל "ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונך", לא "ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונך" כלשונו של רבן גמליאל בגזירתו, אלא "ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונך", כי כבר שינה את דעתו - ויום זה לא היה יום הכיפורים גם לדידה, אלא שהיה זה יום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונך קודם ששינה את דעתו. ודו"ק.

* * *

פרק ד' משנה ה': סדר ברכות כו' וכולל מלכיות עמהן כו', אמר לו רבי עקיבא כו' וכולל מלכיות עם קדושת היום. חיפשתי למצוא טעם מפני מה לא רצו חז"ל לתקן ברכה מיוחדת עבור "מלכיות" כשם שעשו ל"זכרונות" ול"שופרות", ולמה ברירא להו דמלכיות נכלל באחד משאר הברכות. ובשלמא לרבי יוחנן בן נורי שכולל מלכיות עם קדושת השם, יש לומר בטעמא דמילתא, דכיון דבעשיית חותמין בקדושת השם "המלך הקדוש", סבירא ליה לרבינן דחד עניינא הם - מלכיות וקדושת השם, ובחתימה אחת נכללין שניהם, וכפי שכתב המאירי (ר"ה לב, א). אך לרבי עקיבא שכולל מלכיות עם קדושת היום, למה לא תיקנו לה ברכה בפני עצמה, כפי שתיקנו לזכרונות ולשופרות.

ואולי הטעם בזה, משום דחובת מלכיות אינה מפורשת בכתוב בפני עצמה, אלא דילפינן לה מכללא ד"כל מקום שנאמר בו זכרונות יהיו מלכיות עמהן" (ר"ה שם) [ולשון הרמב"ם והרע"ב כאן: כל מקום שיש

ליקח שכן, דכבר כתב הרמ"א (ח"מ סי' לז סעי' יח) דמי שאינו מחויב להעיד מותר ליטול שכר. ע"כ.

ולענ"ד נראה פשוט דלא דמי כלל ל"נוטל שכר להעיד", שהרי לא עשו את הסעודות הללו בתורת "שכר" לעדים, וכל שכן שלא התנו וקצצו עמהם מתחילה להתחייב ליתן להם סעודות גדולות בשכר העדות, ואם כן לא הוי בכלל "נוטל שכר להעיד".

ולמה שנסתפק המהר"י בן לב, הובא בקצות החושן שם (סק"ד), אי הנוטל שכר להעיד הוי פסול דאורייתא או דרבנן, והסיק הקצוה"ח דהוי פסול דרבנן, יש ליישב בפשיטות, דלא פסלו רבנן אלא עדות סתם, אבל עדות דקידוש החודש שיש צורך גדול שיהיו רגילין לבוא, הקילו ליתן לעדים שכרם.

גם יש לומר, על פי מה שהביא בפתחי תשובה שם (סוס"ק כח) בשם תפארת יעקב שלאחר העדות מותר ליתן לעד מתנה ושכר, ורק קודם עדותו אסור ליטול, אם כן נימא דהעדים לא היו אוכלים את הסעודות הגדולות אלא לאחר עדותן [וראיתו שדן בזה בשפתי חכמים (כג, ב ד"ה וב"ד בודקין) מתי אכלו את הסעודות, וראה עוד בהמשך הדברים שם (ד"ה בשביל) המצאה אחרת בזה]. אבל העיקר נראה כפי שכתבתי מתחילה דלא דמי כלל ל"נוטל שכר להעיד".

אך בעיקר ספקו אי בעדות החודש איכא לאו ד"א לא יגיד", יש לדון מדברי רש"י ר"ה כה, ב (ד"ה ואמאי) ובראשונים שם, ובראשונים בכתובות כא, ב בשם הראב"ד. ואכמ"ל בזה.

שוב מצאתי בנודע ביהודה קמא אהע"ז סי' כט, שגם הוא כתב בפשטות כהזרע אברהם דהא דסעודות גדולות היו עושין להם - הוי כנוטל שכר להעיד, והוציא מזה דהנוטל שכר להעיד מותר בעדות החודש, וכל שכן בעדות אשה דקיל מינה, כיון דאינו אלא פסול דרבנן, עיין שם. וצ"ע בזה.

* * *

פרק ב' משנה ט': גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעויתך ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונך. בכתבי החסידים ממאמר מרן האמרי אמת זי"ע בר"ה תרצ"ו בהיותו בארץ ישראל: "אמר שגיסו הרב מבענדין ז"ל שאלו, על מה דתנן "שלא לו רבן גמליאל גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעויתך ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונך", למה לא נפאו לעבור על דאורייתא, כגון לאכול או לעשות מלאכה באותו היום, שהרי לצאת במקל ובמעוית אינו אלא איסור מוקצה וטלטול דרבנן [וברשימה אחרת נוסף: שאין ידוע אם היה שם רשות הרבים (ואיכא איסור דאורייתא של הוצאה מרשות לרשות, למאן דאמר ביזמא סו, ב וכריתות יד, א, עירוב והוצאה ליום הכיפורים)]. ואמר אדמו"ר שליט"א: אני חושב שאסור לילך בחוזק מדאי ("משאחר נישט איבער רייסען"), והרי רבן גמליאל רצה לקרבו אליו שיבטל דעתו, ולכן התחיל באיסור דרבנן" (בכנסת תארוך עמ' תרפב).

לעילוי נשמת

הגה"ח רבי מאיר מנדלסון זצ"ל
בן רבי מנחם מנחם ז"ל
מרא דאתרא רמות פולין
נלב"ע בליל א' דראש השנה תשנ"א
תנצב"ה.

כל הזכויות שמורות

הארות והערות יתקבלו בברכה

לתרומות והנצחות: מכון "נעימים אמריה" NEIMIMAMUREYU@GMAIL.COM

ניתן להשיג את ספרי הרב שליט"א

כהלכות הפסח - עניני פסח / הלכה ומנהג + סוכת שלומך - מצוות חג הסוכות שבביהמ"ק / הלכה ומנהג + מרא דשמעתתא - שיעורים על סדר פרשיות התורה והמועדים + ביד נביאך - על נביאים וכתובים + איגרת הפורים - על מגילת אסתר + נס לשושנים - מאמרים בעניני חנוכה + הליכות הרועים - רבוה"ק לבית גור זי"ע / הלכה ומנהג + אול מהמלאך - שם ושארית - הרה"ק רבי משה בצלאל אלטר הי"ד + שם ושארית - הג"ר יעקב מאיר בירדמן זצ"ל + אול מהמלאך + קונטרס "דער קאצקער קוויטל" + מאמר "פדין הבן באלכסנדר" + ספר מסעות האמרי אמת לארה"ק נמצא בהגה"ה מחודשת ויצא אי"ה בקרוב